

*KHETAUN (KOPĀ): galvenie soļi romu bērnu iekļaušanai
kvalitatīvās pirmsskolas izglītības programmās*

KHETAUN (KOPĀ): GALVENIE SOĻI ROMU BĒRNU IEKĻAUŠANAI KVALITATĪVĀS PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMĀS

LATVIJA, 2017

1. Projekts, projekta partneri, valsts situācijas raksturojums projekta īstenošanas valstīs	3
1.1. Par projektu	3
1.2. Projekta partneri	4
1.2.1. Latvija	4
1.2.2. Slovēnija	4
1.2.3. Čehijas Republika	5
1.2.4. Slovākija	5
1.3. Valsts situācijas raksturojums projekta īstenošanas valstīs	5
1.3.1. Latvija	5
1.3.2. Slovēnija	6
1.3.3. Čehijas Republika	7
1.3.4. Slovākija	8
1.4. Projekta nacionālie partneri	8
1.4.1. Latvija	8
1.4.2. Slovēnija	9
1.4.3. Čehijas Republika	9
1.4.4. Slovākija	9
2. Visaptverošs/holistisks modelis romu bērnu iekļaušanai agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās	10
3. Pīlāru teorētiskais pamats	13
3.1. Aizstāvība, informēšana un izpratnes veidošana par pirmsskolas izglītības nozīmi un sociālā taisnīguma nodrošināšanu izglītībā un apmācībā (Latvija)	13
3.2. Aktivitātes bērniem un vecākiem, kuru bērni neapmeklē pirmsskolas iestādes (Slovēnija)	15
3.3. Programmas romu ģimeņu pilnvaru nodrošināšanai attiecībā uz bērnu aprūpi un bērnu attīstības veicināšanu (Čehijas Republika)	17

3.4. Uzticības un saiknes veidošana starp pirmsskolām un dažādiem vietējās sabiedrības dalībniekiem (Slovākija)	20
4. Labās prakses piemēri	23
4.1. Latvija	24
4.1.1. Iepazīšanās ar čigānmeiteni Ringlu un grāmatu "Damara gads"	24
4.1.2. "No spēles līdz grāmatai"	26
4.1.3. Radošā darbnīca "Viens, divi, trīs! Tie citi būs drīz! Nāc kopā spēlēties!" (Materiālu otrreizējā izmantošana)	28
4.1.4. Visi kopā! Starptautiskās Romu dienas svinības!	30
4.2. Slovēnija	32
4.2.1. Leļļu izrāde: Ar draugiem uz jūru	32
4.3. Čehijas Republika	34
4.3.1. Mēs to sakām kopā – Mazās mātes stāsts	34
4.4. Slovākija	36
4.4.1. Darbs ar agrīnās bērnības izglītības un aprūpes profesionāļiem, romu vecākiem un viņu bērniem	36
5. Materiāli, kas izdoti iniciatīvas ietvaros	38
5.1. Latvija	38
5.2. Slovēnija	40
5.3. Čehijas Republika	42
5.4. Slovākija	45
Bibliogrāfija	47

1. Projekts, projekta partneri, valsts situācijas raksturojums projekta īstenošanas valstīs

1.1. Par projektu

‘KHETAUN (KOPĀ): galvenie soļi romu bērnu iekļaušanai kvalitatīvās pirmsskolas izglītības programmās’ bija starptautisks projekts, kurš tika finansēts Eiropas Komisijas Erasmus+ programmā (stratēģiskā partnerība izglītības jomā). Projektā piedalījās četri projekta partneri no Slovēnijas, Latvijas, Slovākijas un Čehijas Republikas. Projekts tika realizēts laika periodā no 2015. līdz 2017.gadam. Starptautiskā projekta vadošais partneris bija Izglītības pētniecības institūts/ Educational Research Institute Centre for Quality in Education Step by Step (Slovēnija), kas sadarbojās ar trim starptautiskajiem projekta partneriem:

- Izglītības iniciatīvu centrs, Latvija,
- Škola dokoran / Wide Open School n. o., Slovākija,
- Človek v tisni / People in need (PIN), Čehijas Republika.

Partnerorganizācijas tika izraudzītas, balstoties uz valstīm kopīgajām problēmām un organizāciju bagāto pieredzi šajā jomā.

Katrs projekta starptautiskā konsorcijs partneris sadarbojās valsts līmenī ar vienu vai vairākām pirmsskolas iestādēm. Projekta nacionālie partneri bija:

- Pirmsskolas izglītības iestāde “Šentvid”, Slovēnija,
- Pirmsskolas izglītības iestāde “Pasaciņa”, Latvija,
- Pirmsskolas izglītības iestāde “Košice”, Slovākija,
- Pirmsskolas izglītības klubs un pirmsskolas izglītības iestāde “Ústí nad Labem Pastelka”, Čehijas Republika.

Projekta galvenais mērķis bija izstrādāt un ieviest vienotu modeli Romu bērnu un viņu vecāku iekļaušanai agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās.

Publikācija “KHETAUN (KOPĀ): galvenie soļi romu bērnu iekļaušanai kvalitatīvās pirmsskolas izglītības programmās” tika publicēta projekta beigās. Šīs publikācijas lasītāji iegūs visaptverošu ieskatu projekta īstenošanā, iepazīstoties ar šādu saturu:

- Informācija par projekta starptautiskajiem un nacionālajiem partneriem, valsts situāciju raksturojumi;

- Vienota modeļa izstrādāšana un realizēšana romu bērnu iekļaušanai agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās;
- Moduļa galveno jomu apstiprināšana romu bērnu uzņemšanai agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās;
- Labās prakses piemēri iekļaujošu aktivitāšu organizēšanā romu bērniem un viņu vecākiem, kas sekmē veiksmīgu romu bērnu un viņu vecāku uzņemšanu agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās;
- Projekta laikā publicētie didaktiskie un citi materiāli romu bērniem un viņu vecākiem, agrās bērnības izglītības un aprūpes praktizētājiem un politikas veidotājiem;
- Projekta rezultātu kvantitatīvais izvērtējums;
- Projekta rezultātu kvalitatīvais izvērtējums.

1.2. Projekta partneri

1.2.1. Latvija

NVO **Izglītības iniciatīvu centrs (IIC)** ir izveidots ar mērķi veicināt izmaiņas sabiedrības uztverē par izglītības nozīmi cilvēka, taisnīgas sabiedrības veidošanā un tālākizglītības veicināšanā Latvijā, neskatoties uz tautību, rasi, sociālo statuso, reliģiju un dzimumu, kā arī attīstības fizisko un garīgo līmeni.

IIC īsteno projektus, kas saistīti ar izglītību, sabiedrības integrāciju un pilsoniskās sabiedrības attīstību, un ir viena no vadošajām organizācijām Latvijā, kas darbojas romu integrācijas jomā. IIC spēks ir pedagogu profesionālās kvalifikācijas pilnveides programmu izstrāde un īstenošana, lai pedagogus sagatavotu darbam daudz kultūru un iekļaujošās klasēs, kā arī sociālās partnerības izveide romu iekļaušanai vietējo kopienu līmenī - starp skolām, vecākiem, vietējām iestādes, sociālie darbinieki un romu NVO. IIC arī īsteno romu integrācijas pasākumus, aktīvi iesaistoties darbā pie politikas dokumentu izstrādes valsts līmenī.

1.2.2. Slovēnija

„**The Educational Research Institute**” (ERI) ir galvenā pētniecības institūcija izglītības jomā Slovēnijā. ERI sastāv no deviņiem centriem. Viens no tiem, kurš ir iesaistīts šajā projektā ir „Center for Quality in Education Step by Step” (CQE SBS).

CQE SBS tika nodibināts ar mērķi pētīt, izstrādāt, iniciēt, realizēt un veicināt dažādas aktivitātes izglītības jomā; aktivitātes, kuras atbalsta izglītības reformas procesus valsts pirmsskolās un skolās Slovēnijā. Ar šiem pasākumiem centra mērķis ir

nodrošināt visiem bērniem vienādas iespējas izglītībā un iesaistīt ģimenes un sabiedrības pārstāvjus izglītības procesos. Centra programmas balstās uz demokrātiskas pilsoniskas sabiedrības principiem, bērnu un vecāku tiesībām, mūsdienu zināšanām par bērnu attīstību un mācīšanās spējām un pārmaiņu ieviešanu izglītības sistēmā.

1.2.3. Čehijas Republika

“**People in Need**” ir nevalstiska organizācija Čehijas Republikā. Kaut arī tajā galvenā uzmanība ir pievērsta humānai palīdzībai un attīstībai, un cilvēktiesību atbalstam, nozīmīga tās darba daļa ir veltīta izglītībai un sociālajam darbam.

Sociālās integrācijas programmas cenšas palīdzēt cilvēkiem no sociāli maznodrošinātajiem rajoniem ar konsultāciju un izglītības pakalpojumu palīdzību. Vairāk nekā 60 Bohēmijas, Morāvijas un Slovākijas pašvaldības nodrošina atbalstu vietējām pašpārvaldēm, kuras veicina sociālo kohēziju un pašvaldību attīstību. Tas tiek darīts, sniedzot atbalstu nelabvēlīgos apstākļos esošiem bērniem, dodot viņiem iespēju, apmeklēt pirmsskolas un ārpuskolas klubus, kā arī palīdzot mācībās. Šīs jomas sociālie darbinieki pievērš uzmanību arī tādām problēmām kā nepiemērots mājoklis, ilgtermiņa bezdarbs un nespēja samaksāt parādus.

1.2.4. Slovākija

„**Skola dokoran**” – „**Wide Open School**” ir atvērta bezpeļņas organizācija, kuras darbība ir vērsta uz sabiedrības attīstību un mūžizglītību sociāli nelabvēlīgā situācijā esošām grupām, uzsvaru īpaši liekot uz ģimenēm, kurās ir bērni agrīnā vecumā. Organizācija rūpējas par vajadzībām, kādas ir ģimenēm no neviendabīgām kopienām, veicina stimulējošas vides attīstību, uzsverot izglītības, nodarbinātības, atbilstoša mājokļa un veselības nozīmi, kā rezultātā likvidē neiecietību un veicina dialogu starp ieinteresētajām pusēm.

1.3. Valsts situācijas raksturojums projekta īstenošanas valstīs

1.3.1. Latvija

Romi ir viena no vecākajām etniskām minoritātēm Latvijā un kopš 16. gadsimta ir bijusi neatņemama Latvijas kultūras sastāvdaļa. Latvijā romu kopiena ir relatīvi maza. Ir grūti atrast precīzu informāciju par Latvijā dzīvojošo romu skaitu, jo statistikas dati no dažādiem avotiem ievērojami atšķiras. Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) iedzīvotāju reģistrs sniedz informāciju par 7042 romiem, kas veido 0,33% no kopējā Latvijas iedzīvotāju skaita. Taču romu kopienas līderi un romu NVO pārstāvji

uzskata, ka romu tautības iedzīvotāju skaits Latvijā varētu būt ievērojami lielāks - no 10 000 līdz 15 000 (Latvijas fakti, 2015), kas izskaidrojams ar faktu, ka liela daļa romu izvēlas nenorādīt savu etnisko piederību personas identifikācijas dokumentos.

Pagājušā gadsimta laikā romu tautības iedzīvotāji Latvijā pārsvarā dzīvoja stabili dzīvesveidu, un tam nebija raksturīga plaša ceļošana un migrācija (Latvija RAXEN nacionālais koordinācijas centrs, 2013.g.). Pamatojoties uz pieejamajiem datiem, lielākā daļa romu dzīvo lielajās pilsētās. Latvijā nav tā saukto romu geto, kā arī reģionālā vai vietējā līmeņa segregācijas. Romi ir izveidojuši teritoriāli nevienmērīgu grupu, kas komunicē ar vietējo sabiedrību (Kultūras ministrija, informācija par romu integrācijas politikas pasākumiem Latvijā, 2012. gads).

Pirmsskolas izglītība Latvijā ir pieejama no 1,5 gadu vecuma, bet bērni var to izmantot arī no 2, 3, 4, 5 vai 6 gadu vecuma. Pirmsskolas izglītības programmas ir obligātas piecgadīgiem un sešgadīgiem bērniem, kuri neapmeklē pirmsskolas izglītības iestādēs. Pirmsskolas izglītība tiek uzskatīta par visaptverošu pirmo vispārējās izglītības pakāpi, un visiem bērniem tā jāpabeidz līdz 7 gadu vecumam.

Pašvaldību pirmsskolas izglītības iestāžu nodrošināšana ir pašvaldību atbildība. Izglītība ir bez maksas, bet vecākiem ir jāveic finansiāls ieguldījums, lai segtu ēdināšanas izmaksas.

Bērnu īpatsvars formālajā pirmsskolas izglītībā Latvijā 3-7 gadu vecumā ir aptuveni 87%. Nav pieejami precīzi dati par romu bērnu kopējo skaitu pirmsskolas izglītības iestādēs, bet saskaņā ar pētījumu ("Romi Latvijā", Latvijas fakti 2015) aptuveni 30% romu bērnu vecumā no 3 līdz 7 gadiem neapmeklē pirmsskolu. Pētījums arī liecina, ka 81,5% romu uzskata, ka ir svarīgi, lai viņu bērni un mazbērni dotos uz pirmsskolu, bet viņi ne vienmēr viņus turp ved. Galvenie iemesli, kāpēc romu bērni neapmeklē pirmsskolu, tiek minēti sekojoši - romu vecāki neuzskata par svarīgu bērņus sūtīt uz pirmsskolu, jo viņi pavada dienu kopā mājās, veicot mājsaimniecības darbus un rūpējoties paši par saviem bērniem (50%), ilgi ir jāgaida uz vietu pirmsskolā (6,2%), kā arī valodas barjera (4,6%), jo ikdienas komunikācija 87,5% romu ģimenēs ir viņu dzimtajā valodā un tikai 6,7% no viņiem savā starpā sazinās latviešu valodā un 5,8% - krieviski.

1.3.2. Slovēnija

Pirmsskolas izglītība ir paredzēta bērniem vecumā no viena līdz sešiem vai obligātās pamatzglītības sākuma vecumam, un tā nav obligāta. Vecāku ziņā ir izlemt, vai viņu bērns apmeklēs pirmsskolas iestādi vai nē. Pirmsskolas izglītību nodrošina valsts un privātie bērnudārzņi. Valsts bērnudārzņus uztur vietējās pašvaldības atbilstoši vietējo iedzīvotāju vajadzībām. Tie var darboties saskaņā ar pilnas dienas, pusdienas un

nepilna laika programmām. Programmas realizē pirmsskolas skolotāji un pirmsskolas skolotāju palīgi.

Valsts bērnudārzos tiek uzņemti bērni vecumā no 11 mēnešiem vai vecāki. Bērni paliek bērnudārzā un saņem pirmsskolas izglītību un aprūpi tajā pašā iestādē, līdz viņi sāk apmeklēt pamatskolu. Pirmsskolas nodrošina izglītību un aprūpi divās vecuma grupās: bērni vecumā no 1 līdz 3 gadiem un bērni vecumā no 3 gadiem līdz pamatskolas vecumam.

1.3.3. Čehijas Republika

Romi veido vienu no vislielākajām nacionālo minoritāšu grupām Čehijas Republikā, bet tās lieluma aplēses būtiski atšķiras. Saskaņā ar Eiropas romu tiesību centra datiem šī populācija ir robežās no 150 000 līdz 350 000 (RECI, 2015. g., 19. lpp.). To varētu pielīdzināt 1,4% līdz 3,3% no kopējā iedzīvotāju skaita. Nozīmīgi ir tas, ka puse romu iedzīvotāju tiek uzskatīta par sociāli atstumtu grupu vai arī viņiem ir risks par tādiem kļūt (Ziņojums par romu kopienu stāvokli Čehijā, 2015. gads, 5. lpp.). Satraucoši ir tas, ka 87% no iedzīvotājiem, kas dzīvo sociāli atstumtās vietās, ir romi (RECI, 2015. gads, 33. lpp.). Lielākais romu iedzīvotāju skaits ir Ústí nad Labem un Morāvijas-Silēzijas reģionos.

Izglītības jomā nevienlīdzības līmenis joprojām ir relatīvi augsts. Taču ir grūti precīzi noteikt romu bērnu skaitu, kuri apmeklē pirmsskolas. Kā teikts īpašajā ziņojumā par romu iekļaušanu agrīnās bērnības izglītības un aprūpes jomā: "Nav sistemātiskas uzraudzības par nelabvēlīgā situācijā esošu bērnu apmeklētību Čehijas pirmsskolas izglītības iestādēs. Pētījums par romu bērnu izglītības attīstību Čehijā norāda, ka „apmēram 48 procenti romu bērnu kaut kādā veidā ņem dalību viengadīgajā pirmsskolas sagatavošanas izglītībā (...), salīdzinot ar 90 % no pārējiem iedzīvotājiem; šī proporcija pēdējā desmitgadē nav daudz mainījusies" (RECI, 2015. gads, 10. lpp.).

Būtiskas pārmaiņas radās saistībā ar grozījumiem Skolu likumā, saskaņā ar kuriem bērnam ir obligāti jāapmeklē pirmskolas mācību iestāde vienu gadu pirms skolas gaitu sākšanas (ČOSIV). Šis lēmums tika pieņemts cerībā, samazināt atšķirīgo bērnu sagatavotības līmeni bērniem ar dažādu sociālekonomisko izcelsmi, īpaši no sociāli nelabvēlīgām teritorijām, sākot mācības skolā. Tā kā likuma izmaiņas stājās spēkā tikai 2017. gada septembrī, ir vēl pārāgri spriest par rezultātiem.

Grozījumi ir radījuši atšķirības atbalsta sistēmā. Bērnam tagad var piešķirt īpašus atbalsta pasākumus, nenosakot vienu no atbalsta kategorijām (sociāli nelabvēlīgi apstākļi, medicīniskas problēmas, invaliditāte). Kopumā bērniem no sociāli maznodrošinātām ģimenēm tagad ir pieejams plašāks atbalsta pasākumu klāsts, taču joprojām nav skaidrs, kādā veidā viņu vajadzības tiks diagnosticētas un apmierinātas.

1.3.4. Slovākija

Romi ir otrā lielākā etniskā minoritāte Slovākijā, lai gan daži uzskata, ka tā ir vislielākā (Šuvada, 2015). Pēdējā uzskaitē, kas notika 2011. gadā, tikai 105738 romi identificēja sevi kā romu minoritātes locekļus; kas veido apmēram 2 procentus no kopējā iedzīvotāju skaita. Lielākā daļa romu, iespējams, aiz neziņas vai bailēm no vēlākas diskriminācijas, brīvprātīgi paši nenorāda savu patieso piederību romu etniskajai grupai un visbiežāk izvēlas citu pilsonības kategoriju, parasti slovāku vai ungāru (Vaňo, 2001).

Statistikas aplēses un socioloģiskie rādītāji atšķiras. Daži apgalvo, ka Slovākijā dzīvo apmēram 500 000 romu (Šuvada, 2015). Eiropas Padome lēš, ka romi Slovākijā veido 9,17% no kopējā iedzīvotāju skaita. Neskatoties uz pretrunīgām aplēsēm, ir neapstrīdams, ka Slovākija tagad ir viena no Eiropas valstīm ar vislielāko absolūto romu skaitu, kā arī valsts, kurā romi sastāda vislielāko relatīvo kopējo iedzīvotāju daļu (Jurova, 2004, 248. lpp.).

Saskaņā ar Šprocha (2014. gadā, 147. lpp.) 2012. gadā bija aptuveni 151 000 Romu bērni, kas jaunāki par 15 gadiem, un paredzams, ka līdz 2030. gadam šī vecuma grupa pieaugs līdz vairāk nekā 165 000 romu bērniem Slovākijā. Tiek prognozēts, ka līdz 2030. gadam kopējais bērnu skaits samazināsies, taču romu bērnu īpatsvars bērnudārzos un skolās turpinās pieaugt. Tiek pieņemts, ka romu bērni 1980. gadā veidoja mazāk par 7 procentiem no kopējā bērnu skaita un 2012. gadā nedaudz vairāk par 18 procentiem, un šīs prognozes liecina, ka līdz 2030. gadam romu bērni varētu sasniegt vairāk nekā 21 procenti (Šprocha, 2014. gadā, 148). Novērst paaudzēm ilgus trūkumus attiecībā uz romu bērniem ir būtisks ieguldījums Slovākijas nākotnē, kas var sniegt ilgtermiņa labumu romu bērniem, viņu ģimenēm un kopienām, kā arī valsts ekonomikai un sabiedrībai kopumā.

1.4. Projekta nacionālie partneri

1.4.1. Latvija

Nacionālais partneris projekta īstenošanā Latvijā ir Preiļu novada pašvaldības pirmsskola "Pasaciņa".

Preiļu novada pašvaldība atrodas Latvijas dienvidaustrumos - Latgales reģionā, 200 km no Latvijas galvaspilsētas Rīgas. Pirmsskola "Pasaciņa" ir vienīgā pašvaldības pirmsskola, un tā īsteno vispārējo pirmsskolas izglītības programmu un vispārējo pirmsskolas izglītības programmu minoritātēm bērniem no 1,5 līdz 7 gadiem. Pašvaldība un pirmsskolas iestāde ļoti atbalstīja projekta ideju un bija ieinteresētas paaugstināt romu bērnu iekļaušanas kvalitāti izglītības procesā un jo īpaši

pirmsskolas izglītībā un paplašināt romu ģimeņu iesaistīšanos izglītībā un sabiedrības norisēs.

1.4.2. Slovēnija

Slovēnijas nacionālais partneris projekta īstenošanā ir pirmsskola Šentvid, kas atrodas Ļubļanā. Mēs sadarbojamies ar Šentvid bērnudārzu, jo lielākā daļa romu iniciatīvu ir saistītas ar romiem, kuri dzīvo Prekmurje, Dolenjska vai Bela krajina, kamēr tiem, kuri dzīvo citās Slovēnijas daļās, nav pieejamas ar romiem saistītas iniciatīvas.

1.4.3. Čehijas Republika

Nacionālais partneris projekta īstenošanā Čehijas Republikā ir „People in Need preschool clubs”, kas atrodas deviņās pilsētās un sociāli atstumtās vietās. Papildus tam projektā piedalījās arī valsts pirmsskolas izglītības iestādes „Ústí nad Labem Pastelka” un „Preschool club Almathea Chrudim”. Pilsētā Ústí nad Labem ir arī vislielākais sociāli atstumto cilvēku skaits pašvaldības teritorijā (Čada, 34. lpp.). Kopumā apmēram 200 romu ģimenes dzīvo sociāli atstumtās vietās, kur darbojas pirmsskolas klubi. Pārsvārā ģimenes dzīvo pagaidu apmešanās un īres telpās.

Vienīgais izņēmums ir Prāga, kur cilvēki dzīvo dažāda veida dzīvokļos. Tomēr ir grūti lēst romu bērnu skaitu, jo daudzi no viņiem neapmeklē pirmsskolas izglītības iestādes, un šie dati tiek vākti, nenorādot etnisko piederību. Kopumā Čehijas Republikā apmēram 10% piecgadīgo bērnu neapmeklē pirmsskolas mācību iestādes.

1.4.4. Slovākija

„Skola dokoran”- *Wide Open School n. o.* valsts partneris ir pirmsskolas izglītības iestāde, kas atrodas daudzdzīvokļu māju rajonā *Lunik IX Košice* pilsētā. Pirmsskola ir 3-7 gadus veciem bērniem. Šīnī rajonā dzīvo tikai romi.

Vienīgais *Lunik IX* cerību stars ir pirmsskolas izglītības iestāde, kas ir kā sala. Visi 111 skolēni, kuri apmeklē skolu, ir romi, un apmēram piecdesmit vecāki arī strādā skolā kā atbalsta personāls un palīgdarbinieki, kuri par šo darbu saņem valsts sociālo pabalstu. Šīs pirmsskolas maksimālā kapacitāte ir 111 bērni.

2. Visaptverošs/holistisks modelis romu bērnu iekļaušanai agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās

Projekts bija balstīts uz dažādu pētījumu rezultātiem, kas liecina, ka kvalitatīvas agrās bērnības izglītības un aprūpes programmas, kurās piedalās arī vecāki, var būtiski veicināt neaizsargāto grupu bērnu potenciāla un kvalitatīvas dzīves attīstību ne tikai agrā bērnībā, bet arī vēlāk dzīvē. Turklāt tas noved pie sabiedrības attīstības kopumā (*Van der Gaag, 2002; Heckman in James, 2006*).

Agrās bērnības izglītības un aprūpes programmas un visaptverošs modulis romu bērnu iekļaušanai tika izstrādāts un īstenots ar mērķi nodrošināt romu bērnus un viņu vecākus ar visiem pieejamām un kvalitatīvām agrās bērnības izglītības un aprūpes programmām. Modulis aptver sekojošas darba jomas pirmsskolas līmenī:

- Pirmsskolas izglītības nozīme un romu bērnu uzņemšana agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās un sociālā taisnīguma nodrošināšana izglītībā un aprūpē;
- Pasākumi romu bērniem, kas nav iekļauti pirmsskolā, un viņu vecākiem;
- Romu vecāku izpratnes veicināšana par to, cik svarīgi ir romu bērniem apmeklēt pirmsskolu, kā arī romu vecāku izglītošana, lai viņi spētu kļūt par savu bērnu attīstības veicinātājiem;
- Kontakta un sadarbības veidošana starp pirmsskolas pārstāvjiem ar galvenajām ieinteresētajām vietējās pašvaldības personām.

Visaptverošais romu bērnu iesaistīšanas modelis agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās paredz tiešu darbu ar četrām mērķa grupām:

1. Agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķi
2. Bērni
3. Vecāki
4. Pašvaldību atbildīgās personas

Visās iepriekšminētajās jomās un mērķa grupās visaptverošas un vienlaicīgas darbības kopā ar pirmsskolas centieniem būtiski sekmē romu bērnu un viņu vecāku veiksmīgu iekļaušanu agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās.

Lai sasniegtu šo mērķi, tika plānota sekojoša projekta īstenošanas gaita:

1. PROJEKTA ĪSTENOŠANAS GADS

Fāze 1: Tiek izstrādāti 4 moduļi un uz šo moduļu bāzes īstenoti 4 starptautiski apmācību kursi.

Katrs no starptautisko projektu partneriem bija atbildīgs par viena moduļa izstrādi un starptautisko apmācību veikšanu, pamatojoties uz vienu no tālāk minētajām tēmām:

- Pirmsskolas izglītības nozīme un romu bērnu uzņemšanas agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās nozīme un sociālā taisnīguma nodrošināšana izglītībā un aprūpē (Latvija);
- Pasākumi romu bērniem, kuri neapmeklē pirmsskolas, un viņu vecākiem (Slovēnija);
- Romu vecāku izpratnes veicināšana par to, cik svarīgi romu bērniem ir apmeklēt pirmsskolas, un romu vecāku izglītošana, lai viņi spētu kļūt par savu bērnu attīstības veicinātājiem (Čehijas Republika);
- Kontakta un sadarbības veidošana starp pirmsskolas pārstāvjiem ar galvenajām ieinteresētajām vietējās pašvaldības personām. (Slovākija).

Fāze 2: Tiek izstrādāti 4 nacionālie moduļi un uz šo moduļu bāzes tiek īstenoti 4 nacionālie apmācību kursi agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķiem katrā valstī:

Katrs projekta partneris bija atbildīgs par nacionālo moduļu izstrādi, pamatojoties uz starptautiskajiem moduļiem, bet veicot konkrētajai valstij atbilstošās izmaiņas. Pēc tam viņi veica valsts līmeņa agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķu apmācības par katru no tālāk minētajām tēmām:

- Pirmsskolas izglītības un romu bērnu uzņemšanas agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās nozīme un sociālā taisnīguma nodrošināšana izglītībā un aprūpē (Latvija, Slovēnija, Čehijas Republika, Slovākija);
- Pasākumi romu bērniem, kuri neapmeklē pirmsskolas, un viņu vecākiem (Latvija, Slovēnija, Čehijas Republika, Slovākija);
- Romu vecāku izpratnes veicināšana par to, cik svarīgi romu bērniem ir apmeklēt pirmsskolas, un romu vecāku izglītošana, lai viņi spētu kļūt par savu bērnu attīstības veicinātājiem (Latvija, Slovēnija, Čehijas Republika, Slovākija);
- Kontakta un sadarbības veidošana starp pirmsskolas pārstāvjiem ar galvenajām ieinteresētajām vietējās pašvaldības personām (Latvija, Slovēnija, Čehijas Republika, Slovākija).

2. PROJEKTA ĪSTENOŠANAS GADS

Fāze 3: Apmācību satura īstenošana praksē katrā valstī pirmsskolas līmenī

Nākamais solis pēc starptautiskās agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķu apmācībām un apmācībām valstu līmenī bija apmācības satura īstenošana praksē. Daudzas aktivitātes veica katrs starptautiskais partneris, katrs nacionālais partneris vai abi sadarbojoties. Tālāk ir minētas dažas no aktivitātēm:

- Agrās bērnības izglītības un aprūpes speciālistu un plašas sabiedrības izpratnes veicināšana par to, kāda nozīme ir pirmsskolas izglītībai un romu bērnu iekļaušanai agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās (prezentācijas par projekta aktivitātēm, to rezultātiem, utt. visam pirmsskolas personālam un vecāku padomei pirmsskolā, plašai sabiedrībai apaļā galda diskusijās vietējās kopienās utt.);
- Pasākumi romu bērniem, kas neapmeklē pirmsskolu, un romu vecāku izpratnes veicināšana par to, cik svarīgi ir romu bērniem apmeklēt pirmsskolu, kā arī romu vecāku izglītošana, lai viņi spētu kļūt par savu bērnu attīstības veicinātājiem (organizējot radošas darbnīcas un citas tikšanās bērniem un/vai vecākiem pirmsskolās, romu kopienās un plašākā vidē utt.);
- Kontakta un sadarbības veidošana starp pirmsskolas pārstāvjiem ar galvenajām ieinteresētajām vietējās pašvaldības personām (atrast vietējā vidē strādājošos potenciālos dalībniekus, kuri strādā ar romu ģimenēm, un var palīdzēt pirmsskolām celt romu bērnu iekļaušanas agrās bērnības izglītības un aprūpes programmas rādītājus, vietējās rīcības grupu izveide ar galvenajām ieinteresētajām pusēm no vietējās kopienas, kuras regulāri sadarbojas, lai realizētu integrētu pieeju jautājumā par romu ģimeņu un viņu bērnu uzņemšanu agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās utt.)
- Romu bērniem un viņu vecākiem domāto materiālu izstrāde un publicēšana (bērnu bilžu grāmata, ģimenes galda spēle utt.) un materiāli par romu bērnu un viņu vecāku iekļaušanu agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās, kas paredzētas agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķiem, vietējo kopienu pārstāvjiem un politikas veidotājiem (valsts vadlīnijas, ES pamatnostādnes, utt.).

3. Pīlāru teorētiskais pamats

3.1. Aizstāvība, informēšana un izpratnes veidošana par pirmsskolas izglītības nozīmi un sociālā taisnīguma nodrošināšanu izglītībā un apmācībā (Latvija)

Galvenais bērnu tiesību dokuments - ANO Bērnu tiesību konvencija nosaka, ka katram bērnam ir tiesības uz izglītību, un bērna izglītība tiek virzīta uz bērna personības, talantu un garīgo un fizisko spēju attīstību atbilstoši bērna potenciālam (ANO Bērnu tiesību konvencija, 1989).

Romu nelabvēlīgo stāvokli Eiropas valstīs nevar pārvarēt, kamēr romu bērniem netiek garantētas vienlīdzīgas iespējas un piekļuve kvalitatīvai izglītībai. Pirmsskolas izglītība ir ārkārtīgi svarīga, jo tas ir efektīvs līdzeklis, lai izveidotu pamatu tālākai izglītībai, samazinātu skolu nepabeigušo skolēnu skaitu, celtu vispārējo prasmju un zināšanu līmeni.

Pētījumi parāda, ka gan atsevišķiem bērniem, gan viņu ģimenēm dalība augstas kvalitātes agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās ilgstošā ietekmē izglītības rezultātus un sasniegumus, kā arī viņu vispārējo sociālo, emocionālo un fizisko attīstību; īsi sakot, viņu dzīves līmeni. Šie ieguvumi ir vēl skaidrāk redzami pie neaizsargātiem vai atstumtajiem bērniem (Lazarri & Vanderbroeck, 2013).

Diemžēl Eiropā ievērojamam skaitam mazu bērnu no neaizsargātām grupām joprojām nav pieejamas augstas kvalitātes un iekļaujošas agrās bērnības izglītības un aprūpes programmas. Saskaņā ar UNICEF pētījumu neaizsargātākajiem bērniem bieži vien ir iespēja izmantot zemākas kvalitātes agrās bērnības izglītības un aprūpes pakalpojumus nekā viņu vienaudžiem. (UNICEF, 2008).

2011. gada Eiropas Komisijas paziņojumā par agrās bērnības izglītību un aprūpi ir teikts, ka "lai gan viņu vajadzības pēc atbalsta ir lielākas, romu bērnu līdzdalība agrās bērnības izglītības un aprūpes valstīs parasti ir ievērojami zemāka nekā vietējiem iedzīvotājiem, un šo iespēju paplašināšana ir viens no galvenajiem politikas uzdevumiem visā Eiropas Savienībā." (Eiropas Komisija, 2011. gads).

To apstiprina arī citāts no Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikuma CM / Rec (2009) 4 dalībvalstīm par romu un ceļotāju izglītību Eiropā, kurā noteikts, ka romu bērnu pirmsskolas izglītības apmeklētība būtu jāveicina tādā pašā mērā kā citiem bērniem un vajadzības gadījumā jāveicina iekļaušana pirmsskolas izglītībā, sniedzot īpašus atbalsta pasākumus.

Pētījumu rezultāti liecina, ka bērni, kuru dzīvi ietekmē nelabvēlīgi apstākļi (sociāli ekonomiski, arī atstumtība vai invaliditāte), ārkārtīgi daudz iegūst no atbilstošas bērnu aprūpes un izglītības. Tomēr ir arī skaidrs, ka visi bērni, pat vislabvēlīgākajos apstākļos dzīvojošie, gūst labumu no šādas aprūpes. Turklāt agrās bērnības izglītības un aprūpes programmām ir daudz pozitīvāka un ilgstošāka ietekme, ja tās sāk īstenot agrīnā vecumā, tām ir integrēta un visaptveroša pieeja bērnu attīstībai, un tās sniedz atbalstošus pasākumus vecākiem, kā arī veicina vecāku un sabiedrības iesaistīšanos (Park and Vandekerchove, 2016), jo izglītība ir cieši saistīta ar sociālo bagātināšanos un iekļaušanu, lielākām iespējām, kā arī lielāku brīvību un labklājību (Muhammad Nawaz Sharif, 2015).

Starpkultūru izglītība un cīņa pret diskrimināciju būtu skaidri jāatzīst par agrās bērnības izglītības un aprūpes programmu prioritātēm, un tam vajadzētu būt izglītības iestāžu iekļaujošas darbības galvenajam elementam.

Ģimeņu, ar dažādu kultūras un ekonomisko izcelsmi, segregācija sabiedrībā var negatīvi ietekmēt mazos bērnus un viņu ģimenes jomās, kas skar viņu tiesības, attīstību un nākotni. Agrās bērnības izglītības un aprūpes programmām ir jānodrošina vienlīdzīgas tiesības ģimenēm ar atšķirīgu pieredzi, un jāatrod atbilstošais veids, kā rast nepieciešamo atbalstu. Piekļuve visaptverošai izglītībai un aprūpes pakalpojumiem ir svarīgs instruments, lai veicinātu sociālo taisnīgumu un veicinātu indivīdu un sabiedrības veselīgu attīstību.

Lai sekmētu sociālo taisnīgumu un radītu iekļaujošus agrās bērnības izglītības un aprūpes pakalpojumus, jāievēro J. Laa't uzskaitītie ieteikumi:

- (1) Sniegt izsmeļošāku informāciju vecākiem par to, kādi pozitīvi rezultāti bērna turpmākajā dzīvē var būt tam, ka viņš apmeklē pirmsskolu;
- (2) Veicināt iekļaujošu pirmsskolas iestāžu attīstību, veidojot sadarbību ar vecākiem un reāli iesaistot viņus pirmsskolas dzīvē ar romu skolotāju palīgu starpniecību;
- (3) Mazināt pirmsskolas apmeklējuma izmaksas, ja iespējams, tad kombinējot to ar maksas samazināšanu par regulāru skolas apmeklējumu.
- (4) Sniegt vecākiem atbalstu audzināšanas darbā mājās (Laa't, J.de, 2012).

Turklāt agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķiem un jo īpaši tiem, kuri strādā pirmsskolas vecuma grupās etniski jauktās kopienās, ir jāapgūst specializēta apmācība par sociālo taisnīgumu un bez aizspriedumu izglītību, īpaši attiecībā uz romiem.

Bez aizspriedumu izglītības pamatprincips ir pārlicība, ka visi bērni un ģimenes var kļūt veiksmīgi un sabiedrībai labumu dodoši sabiedrības locekļi neatkarīgi no viņu izcelsmes un sociāli ekonomiskā stāvokļa. Sociālā taisnīguma izglītība ir aktīva pieeja, kas mudina apdomāt un izvērtēt pastāvošos aizspriedumus un stereotipus. Nepietiek tikai apgalvot, ka tev nav aizspriedumu, bet stāvēt malā un neko nedarīt. Katrai personai ir nepieciešams aktīvi iesaistīties, apstrīdēt un apkarot personu un institūciju rīcību, ja tā veicina apspiešanu un diskrimināciju. (ISSA, 2005).

Sociālā taisnīguma veicināšana ir saistīta arī ar vienlīdzības un taisnīguma jēdzieniem. Vienlīdzība praksē nozīmē, ka visi bērni un viņu ģimenes saņem vienādu atbalstu un piekļuvi pakalpojumiem. Taisnīgums nozīmē, ka tiek atzīstas indivīdu vajadzības un tiek nodrošināts atbalsts tiem, kam tas visvairāk nepieciešams. Agrās bērnības izglītības un aprūpes pakalpojumi var dot labumu, ja sabiedrības locekļi ievēro taisnīguma principus, un ņem vērā sabiedrības intereses, prasmes un vajadzības (ICDI, 2017).

3.2. Aktivitātes bērniem un vecākiem, kuru bērni neapmeklē pirmsskolas iestādes (Slovēnija)

Romi ir lielākā un visneaizsargātākā etniskā minoritāte Eiropā. Kopumā visā Eiropā dzīvo aptuveni 10-12 miljoni romu (Bernát and Rahman, 2014) un, salīdzinot ar citu Eiropas tautu pārstāvjiem, viņi lielākā mērā pakļauti nabadzības un sociālās atstumtības riskam. Saskaņā ar oficiālajiem UNESCO un Eiropas padomes datiem (2007) joprojām ir aptuveni 50% romu bērnu, kuri neiegūst obligāto izglītību (Vonta, 2013, Vonta et al., 2013). Obligātās izglītības iegūšana tiek uzskatīta par pamatnosacījumu, lai izvairītos no nabadzības (Vonta, 2011).

Runājot par Slovēnijas izglītības struktūru 1991. un 2002. gadā, pamatojoties uz dokumentu, kas satur vispārēju informāciju par romu etnisko kopienu Slovēnijas Republikā (Splošne informacije o romski etnični skupnosti v Republiku Sloveniji, 2006), vairāk nekā 65% romu ir nepabeigta obligātā izglītība. Turklāt sekmīgo romu bērnu skaits skolā ir ievērojami zemāks salīdzinot ar citu tautību bērniem (Vonta, 2013. gads Vonta et al., 2013). Līdzīgi rezultāti tika konstatēti gadu vēlāk citā valsts novērtējuma pētījumā par romu bērnu sasniegumiem pamatskolā (Nacionalne evalvacijske študije o uspešnosti romskih učencev v osnovni šoli; Vonta et al., 2011). 2005./2006. un 2008./2009. mācību gados tikai 60% romu bērnu, kuri bija sekmīgi ieguvuši sākumizglītību, piedalījās pētījumā.

Saskaņā ar dažādiem pētījumiem romu bērnu iekļaušana kvalitātes agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās ir viens no galvenajiem faktoriem, kas ļauj gūt panākumus izglītībā un sociālajā iekļaušanā (Vonta, 2013. gads Vonta et al., 2013).

Iepriekš minētā Slovēnijas valsts novērtējuma pētījuma rezultāti parādīja, ka romu bērnu iekļaušana pirmsskolās ir viens no galvenajiem faktoriem, kas nodrošina viņiem panākumus sākumskolās. Neskatoties uz šiem rezultātiem un salīdzinājumā ar citiem bērniem, joprojām ir lielākā daļa romu bērnu, kuri nav iesaistīti agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās (Romu stāvoklis 2012. gadā).

Slovēnija ir arī viena no valstīm, kurā ir augsts agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās neiekļauto romu bērnu līmenis. Nav oficiāli savāktu datu par uzņemto romu bērnu skaitu, taču jau minētā novērtējuma pētījuma rezultāti (Vonta et al., 2011) liecina, ka apmēram puse romu pirmklasnieku 2009./2010. mācību gadā piedalījās agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās pirms došanās uz sākumskolu. Ņemot vērā faktu, ka gandrīz trešdaļai no direktoriem nav ziņu par uzņemtajiem romu bērniem, pamatojoties uz pieredzi, kas iegūta šajā jomā, var uzskatīt, ka šis skaitlis ir vēl satraucošāks.

Jāuzsver, ka Eiropā mazākumtautību bērniem un maznodrošināto ģimeņu bērniem ir lielākas problēmas piekļūt agrās bērnības izglītības un aprūpes programmām (Vandenbroeck un Lazzari, 2013 in Jager 2015). Rezultātā var apgalvot, ka ne visiem bērniem ir vienādas tiesības tikt iekļautiem agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās. Tāpēc bērnudārziem ir ļoti svarīgi censties nodrošināt agrās bērnības izglītības un aprūpes programmas arī etnisko minoritāšu bērniem un ģimenēm ar zemākiem ienākumiem, lai nodrošinātu vienlīdzību agrās bērnības izglītības un aprūpes agrās bērnības izglītības un aprūpes procesā. (Vonta, 2013 in Vonta et al.).

Pasākumi, kas nodrošina piekļuvi agrās bērnības izglītības un aprūpes programmām, atbilst nosacījumiem, ka visiem bērniem ir tiesības tikt iekļautiem agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās, kas palīdz attīstīt bērnu potenciālu, un tas ir definēts Bērnu Tiesību Konvencijā (1989). Eiropas valstīm, kuras ir parakstījušas šo dokumentu, ir saistības ievērot Konvencijā rakstīto (Vonta, 2010).

Praktiski situācija ir diezgan atšķirīga no konkrētajiem faktiem un cerībām, kuras saistītas ar agrās bērnības izglītības un aprūpes programmu pieejamību bērniem no nabadzīgas vides. Jager (2015) sniedz rezultātus no Slovēnijā veiktā pētījuma, kurā tika analizētas attiecības starp skolu direktoriem un agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķiem, īstenojot agrās bērnības izglītības un aprūpes programmas maznodrošinātajiem bērniem. Rezultāti liecina, ka pirmsskolas neuztraucas par tiem bērniem, kuri netiek iekļauti programmās. Vēl jo satraucošāks ir fakts, ka viņi zina, ka šie neiekļautie bērni (arī) nāk no nabadzīgas vides.

Pirmais solis ceļā uz uzticības stiprināšanu starp marginalizētām grupām un pirmsskolām / agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķiem ir informatīvi pasākumi (Jager, 2016). Tie attiecas uz iestādes mobilajiem pakalpojumiem, ar kuriem tie sazinās ar mērķa grupu,

kas tos parasti neizmanto (Buck, 2009, Buck et al., 2009). Saskaņā ar vairākiem starptautiskiem dokumentiem, pētījumiem un citiem avotiem, romu vecāku uzticība iestādei un agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķiem ir viena no svarīgākajām prasībām, kas nodrošina bērna uzņemšanu iestādē. (Quality in early childhood Education and care, 2013; Save the Children, 2001, Building Futures: Developing trust, 2009 et al.).

Piemēram, Slovēnijā divi saistošie dokumenti (pirmsskolu mācību programmas pielikums: Dodatek h Kurikulu za vrce za delo z otroki Romov, 2005. gads un romu izglītošanas stratēģija Slovēnijas Republikā, 2004. gads) uzsver nepieciešamību veidot uzticību starp romu vecākiem un pirmsskolu. Pēdējais no dokumentiem uzsver nozīmi, kāda ir aktivitātēm pirmsskolas izglītības iestādes līmenī pat pirms bērna uzņemšanas pirmsskolā, lai veidotu uzticību starp romu vecākiem un pirmsskolu. Tajā pašā laikā liela nozīme ir agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķu mājas vizītem un saziņai ar vecākiem.

Stratēģija paredz veikt pasākumus bērniem un vecākiem, kuri piedāvā pakāpenisku izpratni par iestādi, tās cilvēkiem, citiem bērniem un vecākiem, lai nodrošinātu pakāpenisku pāreju no mājām uz pirmsskolu. Svarīgi ir arī padomāt par lielākas uzmanības pievēršanu pārejai no dažādām mācību vidēm (piemēram, no ģimenes uz pirmsskolu, no pirmsskolas uz skolu utt.) (Režek, 2013 Vonta et al. 2013). Tiek uzskatīts, ka pāreja rada pozitīvas cerības un vienlaicīgi arī satraukumu un stresu, kā rezultātā rodas daudzas problēmas. Jo mazākas atšķirības starp veco un jauno vidi, jo vieglāka ir pāreja. Runājot par romu bērniem, viņu vide ir visai atšķirīga no institucionālās vides, kurā tie ienāk. Tas ir iemesls, kāpēc viņiem šī pāreja ir vēl sarežģītāka un ar to saistītās problēmas ir vēl lielākas nekā citiem.

Lai radītu romiem draudzīgāku vidi, ir būtiski iekļaut romu pārstāvjus pirmsskolā ar mērķi nodrošināt mierīgāku romu bērnu pāreju no mājām uz pirmsskolu (Vonta et al., 2010, in Jager, 2015). Svarīgi ir veicināt dažāda veida kultūras un etniskās izcelsmes profesionāļu nodarbinātību ne tikai darbā ar romu bērniem, bet arī tiem, kas nāk no citām nelabvēlīgām vidēm. (Vandenbroeck and Lazzari, 2014, ibid). Pirmsskolas izglītības iestādēm, kurās strādā migrējoši agrās bērnības izglītības un aprūpes praktiķi, veiksmīgāk izdodas iedrošināt ģimenes no dažādām (un nelabvēlīgām) vidēm apmeklēt iestādi. (de Graaff and van Keulen, 2008 ibid).

3.3. Programmas romu ģimeņu pilnvaru nodrošināšanai attiecībā uz bērnu aprūpi un bērnu attīstības veicināšanu (Čehijas Republika)

Romu minoritātes joprojām saskaras ar ievērojamiem šķēršļiem, kas palielina sociālo mobilitāti un joprojām saskaras ar diskrimināciju ES dalībvalstīs (Effective Roma integration measures in the Member States 2016, European Commission, 8. lpp.). Turklāt šķiet, ka daudzās Eiropas Savienības valstīs pret romiem vērstā retorika kļūst arvien

vairāk pamanāma, neskatoties uz centieniem apkarot šīs tendences, izmantojot dažādus valsts mēroga visaptverošus tiesību aktus (turpat, 8.lpp.).

Romu minoritātes bieži saskaras ar dažādām sociālās atstumtības formām. Dažādiem izslēgšanas veidiem ir dažādas sekas, taču tās ļoti bieži ir cieši saistītas. Telpiskā atstumtība bieži nozīmē dzīvošanu slikti pieejamā vietā, kas rezultējas ar ievērojami zemāku dzīves līmeni. Ekonomisko atstumtību raksturo ilgstošs bezdarbs un/vai atkarība no valsts sociālās sistēmas. Sociālā atstumtība bieži nozīmē, ka visi sociālie kontakti un paziņas ietilpst ģimenes lokā, kurā visi locekļi atrodas vienā un tajā pašā dzīves situācijā. Kultūrāli izslēgtām ģimenēm bieži trūkst plašākas izpratnes par kultūru un tās parasti ir pasīvas un neapmeklē nekādus pasākumus un aktivitātes. Ilgstoši atstumtām ģimenēm, pat parastās veselības pārbaudes un slimību profilakse kļūst par problēmu (Training Module and materials for training of professional and for general public, 2017, 3.lpp.).

Tādējādi izglītība ir cieši saistīta gan ar sociālo, gan kultūras atstumtību. Bērni bieži neapmeklē nevienu pirmsskolas izglītības iestādi un vēlāk saskaras ar problēmām un neveiksmēm vispārējās izglītības iestādēs (Early Childhood Education & Care & Long-term Effects, 2016, 8. lpp.). Atstumtība bieži ir par iemeslu skolas kavējumam, attaisnotiem vai neattaisnotiem. Runājot par vecākiem, viņi bieži ir ieguvuši tikai pamatzglītību, Čehijas Republikai bieži tā ir iegūta kādreizējās *speciālajās skolās*.

Vecāku gūtā pieredze izglītībā atspoguļojas viņu attieksmē, audzinot bērnus. Vecākiem nav nekas zināms par sagatavošanos skolai, viņi nezina, kādas aktivitātes attīsta noteiktas prasmes vai kādas zināšanas ir svarīgas apmeklējot skolu. Viņiem arī nav pieredzes un zināšanas, ko darīt, lai bērniem skolā veiktos. Vissvarīgākais ir tas, ka viņiem trūkst motivācijas, jo viņu pašu dzīves pieredze liecina, ka izglītībai nav būtiskas ietekmes uz viņu dzīvi, un tas nemudina viņus iekļauties sabiedrībā.

Tādēļ galvenais elements, lai pienācīgi atbalstītu sociāli nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošu bērnu, nav viņa potenciāla novērtēšana, pamatojoties uz atšķirībām starp viņu un bērniem, kas aug citādā vidē; šis ir arī galvenais princips jaunajos skolas likuma grozījumos "Dinamiska diagnostika" Čehijas Republikā. Agrās bērnības izglītības un aprūpes speciālistiem ir būtiski balstīties uz konkrēta bērna zināšanām un kompetenci un atbilstoši izvēlēties nepieciešamās mācīšanās un vingrināšanās metodes (*We Say it Together/Vákerás jekhetáne: Methodology for supporting preschool education, 2016, 6.lpp.*).

Tādējādi viens no būtiskākajiem pasākumiem esošā stāvokļa uzlabošanai ir nodrošināt piekļuvi agrīnās bērnības izglītībai un aprūpei, kas ir pierādījusi, ka tai ir "ilgstoša ietekme uz rezultātiem un sasniegumiem izglītībā, kā arī uz vispārējo sociālo, emocionālo un fizisko attīstību", it īpaši nelabvēlīgā situācijā esošiem vai atstumtiem bērniem (Early Childhood Education & Care & Long-term Effects, 4.lpp.). Tādējādi piekļuvi agrīnai

bērņības izglītībai var izmantot kā līdzekli, lai samazinātu nevienlīdzību un palielinātu izredzes gūt panākumus formālās izglītības jomā bērniem, kuri nāk no nelabvēlīgas vides (UNICEF, 2008, 11.lpp.).

Čehijas kontekstā iekļaušana izglītībā joprojām ir galvenā problēma. Saskaņā ar Amnesty International ziņojumu romu bērni joprojām "tiek nepamatoti ievietoti skolās, kuras domātas bērniem ar nelielām psihiskām invaliditātēm, tie tiek nošķirti vispārējā izglītības sistēmā, bieži vien viņi nonāk skolās vai klasēs, kurās mācās tikai romu bērni, un pat tad, ja tie ir integrēti vispārīzglītojošajās klasēs, tad skolotāji un klases biedri bieži vien izturas pret viņiem atšķirīgi un bieži tiek ziņots par rasu iebiedēšanu un aizspriedumiem (Amnesty International, 2016). Šos faktus apstiprina arī īpašais ziņojums par romu iekļaušanu agrīnās bērņības izglītībā un aprūpē. (RECI, 10.lpp.)

Tādēļ ir svarīgi īpašu uzmanību pievērst romu vecāku kompetenču stiprināšanu, kā arī vecākiem, kuriem draud sociālā atstumtība. Šis darbs ir jābalsta uz kultūras un sociālās piemērotības principa un ir jāmeklē stratēģijas, kas palīdz stiprināt vecāku prasmes konkrētās kultūras kontekstā.

Viena no iespējamām pieejām šajā jautājumā ir piedāvāt nokomplektētu atbalsta pasākumu kopumu un materiālus, lai nodrošinātu romu un sociāli nelabvēlīgos apstākļos nonākušu vecāku un bērnu iespējas, galveno uzmanību pievēršot mācību kompetenču palielināšanai un attieksmes maiņai pret izglītību. Piemērs šādu pieeju ir „People in Needs” pieredze astoņpadsmit gadus īstenojot Sociālās integrācijas programmas, lai atbalstītu ģimenes un uzlabotu viņu spēju mācīties un atbalstītu bērnu izglītošanu. (Sedláčková, Lánská, Ranglová, 2015).

Turklāt viens no galvenajiem pareizas bērnu attīstības priekšnoteikumiem, kurus vecāki var viegli īstenot, ir fonētiskā uztvere. Tā ir spēja apzināti sadalīt vārdus fonēmās un manipulēt ar tām (Bytešníková, 2012, 115.lpp.). Tā ir arī izšķiroša prasme, lai iemācītos lasīt un rakstīt, kā arī svarīgs aspekts, lai sagatavotu bērnus no sociāli nelabvēlīgas vides mācībām skolā. Labākais veids, kā uzlabot bērna fonētiskās uztveres prasmes, ir sarunāties ar viņu, lasīt stāstus un pasakas un klausīties runātos vārdus vai audiogrāmatas, dziedāt dziesmas, plaukšķinot rokas. Šīs aktivitātes regulāri jāiekļauj ģimenes aktivitāšu grafikā. Vecāki no sociāli nelabvēlīgas vides retāk lasa saviem bērniem grāmatas, stāsta stāstus vai izskaidro apkārtējā pasaulē redzamās lietas (*We Say it Together/Vákerás jekhetáne: Methodology for supporting preschool education*, 4.lpp.).

Turklāt lielu progresu var sasniegt, daloties pieredzē par vienkāršu metožu, stratēģiju un padomu priekšrocībām, kuras ir viegli īstenojamas, bet tām ir izšķiroša nozīme stimulējošas mācību vides veidošanā un bērnu mācīšanās prasmju un attīstības veicināšanā. Ir arī noderīgi sniegt vecākiem informāciju un dažādu procedūru aprakstus, tostarp par bērnu veselības aprūpi (zobārstniecības aprūpi, pediatrisko aprūpi utt.),

pirmsskolas izglītību (piemēram, iekļaušanu pirmsskolā), utt. (*We Say it Together/Vákerás jekhetáne: Methodology for supporting preschool education*, 8., 10.lpp.).

Visbeidzot, vēl viena svarīga šā jautājuma sastāvdaļa ir romu vecāku no mazāk attīstītajām teritorijām informētības līmenis par to, cik svarīgi ir savlaicīgi iesaistīt savus bērnus agrās bērnības izglītības un aprūpes programmās, kā arī sniegt viņiem atbalstu savu vecāku prasmju pilnveidošanā, lai rūpētos par bērnu veselību un attīstību (*We Say it Together/Vákerás jekhetáne: Methodology for supporting preschool education*, 13.lpp.).

3.4. Uzticības un saiknes veidošana starp pirmsskolām un dažādiem vietējās sabiedrības dalībniekiem (Slovākija)

Svarīgs faktors, kas pozitīvi ietekmē bērnu līdzdalību un sasniegumus pirmsskolas iestādēs, ir sadarbība ar vecākiem un plašāku sabiedrību. Taču romu vecāki netiek uzskatīti par vienlīdzīgiem partneriem pirmsskolas dzīvē un darbā, un viņi netiek aktīvi iesaistīti plašākā izglītības procesā un viņu bērnu mācīšanās pieredzē. Dominējoša pieeja vecāku iesaistīšanai ir no augšas uz leju, informatīva tipa pieeja, nevis vecāku aktīva iesaistīšana ar metodēm, kas respektē un izmanto ģimeņu kultūras un sociālo kapitālu.

Saskaņā ar RECI + pētījums (RECI + Slovākijas Republikas ziņojums, 2017. gads) redzams, ka oficiālajām saitēm starp skolu un sabiedrību ir vairākas nepilnības, ja runa ir par agrās bērnības izglītības un aprūpes atbalstīšanu mūsu valstīs. Netiek veikta individuālo, ģimeņu un kopienas vajadzību uzraudzība un novērtēšana, kā arī nenotiek kvalitātes uzraudzība šāda pakalpojuma sniegšanai. Tomēr ir pārlicinoši pierādījumi tam, ka neformālās attiecības un neformālās izglītības veicināšana ģimenē veicina izglītojošas vides attīstību priekš bērniem, vecākiem un ģimenes locekļiem. Šķēršļi, kas saistīti ar uzticības veidošanu starp romu kopienu un citiem attiecīgiem vietējās pašvaldības darbiniekiem, ietekmē plašāku sabiedrības iesaistīšanos pirmsskolas izglītībā un aprūpē, kā arī labo piemēru veidošanos. Pierādījumi liecina, ka pirmsskolas iestādēm parasti nav labi izveidotas tiešas sadarbības ar skolā uzņemto bērnu ģimenēm. Turklāt trūkst kārtīgas mācību vai atbalsta programmas, lai uzlabotu vecāku prasmes vai ģimenes līdzdalību izglītības pasākumos. Lielākā daļa pirmsskolu neorganizē mācības vecākiem, bet, ja viņi organizē kādu pasākumu vai aktivitātes, romu vecāki bieži vien tos neapmeklē, jo viņi uzskata, ka viņi nav gaidīti viesi skolā. Vecāku uzaicināšana un iesaistīšana pirmsskolas pasākumos ir svarīga, jo tā stiprina pirmsskolas ārējo komunikāciju ar ģimeni un sabiedrību. Lai veidotos savstarpēji auglīgas attiecības starp pirmsskolu un vecāku kopienu, ir nepieciešams izstrādāt aktīvas iesaistīšanas stratēģiju starp abām pusēm, pamatojoties uz uzticēšanos un savstarpēju cieņu. Šī stratēģija ir jāsāk realizēt pirmsskolas izglītības iestādēs un jāizstrādā kā daļa no iestādes standarta politikas.

Atstumto personu dzīves apstākļu uzlabošana galvenokārt ietver pasākumus, kas veicina viņu piekļuvi izglītībai, nodarbinātībai, veselības aprūpei, mājoklim un sociālajiem

pakalpojumiem. Jau no paša sākuma ir svarīgi apzināties, ka šie aspekti būs jārisina integrēti. Marginalizācija nekad neveidojas tikai kāda viena cēloņa dēļ, bet bieži tas ir garš cēloņu saraksts. Turklāt šie cēloņi ir savstarpēji saistīti. Viena vai vienas cēloņu grupas risināšana nedod izmaiņas; situācija ir jārisina visaptveroši un vienlaikus jārisina visi cēloņi. Nevienu no šiem cēloņiem nedrīkst novērtēt par zemu.

Katra cēloņu grupa ietekmē citu, tādējādi novēršot problēmu vienā jomā, mēs ietekmējam citu. Piemēram, bez labas izglītības ir grūti atrast labu darbu. Slikti dzīves apstākļi rada veselības problēmas, kā arī ietekmē sekmes skolā. No otras puses, var būt kāds cēlonis, kas negatīvi ietekmē izglītības, nodarbinātības, veselības un mājokļa jautājumus. Piemēram, ceļu atjaunošana vai sabiedriskā transporta nodrošināšana var vienlaikus uzlabot piekļuvi izglītības iestādei, veselības aprūpei un atrisināt darba jautājumu. Slikta izglītība, bezdarbs, veselības aprūpes vai mājokļu problēmas bieži vien ir saistīts ar vairākiem cēloņiem, un tās jārisina kompleksi, lai panāktu pozitīvu rezultātu. Piemēram, jauna veselības aprūpes centra izveide pati par sevi neuzlabos cilvēku veselību. Būs vajadzīgi arī veselības aprūpes darbinieki, sociālie darbinieki vai veselības aprūpes starpnieki, kā arī transporta pakalpojumi.

Jautājumi, kas ietekmē romus, bieži skar visu pašvaldību, un tādēļ tie jāaplūko plašākā kontekstā. Ja romiem sniegto sabiedrisko pakalpojumu kvalitāte ir slikta, ļoti iespējams, ka pārējiem iedzīvotājiem sniegtie pakalpojumi nav daudz kvalitatīvāki. Vietējās pašvaldības ir atbildīgas par situācijas uzlabošanu. Romi zina, kas viņiem ir vajadzīgs, kāpēc viņiem tas ir vajadzīgs, kādi ir šķēršļi un kā tos novērst. Romu līdzdalība palielina viņu piederības sajūtu iekļaušanas procesam, tādējādi palielinot izredzes, ka uzlabojumi un ieguvumi būs ilgtspējīgi. Tajā pašā laikā citu tautību pārstāvju līdzdalībai arī ir izšķiroša nozīme, lai iegūtu viņu atbalstu, novērstu romu stigmatizāciju un veicinātu romu un neromu sadarbību, pamatojoties uz abpusēju ieinteresētību. Pašvaldību pārstāvjiem procesa laikā ir jākoncentrējas uz romiem, jo viņi ir sociāli atstumti un atrodas nelabvēlīgā situācijā.

Sklenka, M. un Sklenkova, D. (Rodicovstvo zalozene na dovere, 2016) atzīmē, ka visu iesaistīto pušu sadarbībai ir būtiska nozīme agrās bērnības un aprūpes programmās. Mūsu valstīs izšķirošais faktors pirmsskolas izglītībā ir visaptveroša un integrēta pieeja. Vissvarīgākie pirmsskolas vecuma partneri vienmēr ir vecāki un plašāka sabiedrība. Viņu ieguldījums ietekmē bērnu sasniegumus izglītībā. Tas lielā mērā ir atkarīgs no vides kvalitātes, kurā dzīvo bērni. Vides kvalitāte ir atkarīga no vecāku prasmēm rūpēties par saviem bērniem, jo vecāki ir savu bērnu pirmie pedagogi, tāpēc vecākiem ir jābūt kompetentiem. Tas nozīmē, ka pirmsskolas darbinieku mērķauditorija ir arī to bērnu vecāki, kuri jau apmeklē pirmsskolas iestādes. Cita svarīga ieinteresētā puse mūsu situācijā ir pašvaldības birojs. Visi pašvaldības darbinieki, kā mērs, vietējie padomnieki vai sociālie darbinieki ļoti ietekmē pirmsskolu un tās darbību. Pašvaldības birojs ir

iestāde, kas nodibina pirmsskolu un pārvalda tās darbību. Pašvaldības birojs algo sociālās jomas darbiniekus, kopienas darbiniekus un veselības nozares darbiniekus. Visi šie darbinieki ir svarīgas personas romu bērniem un viņu vecākiem. Tie palīdz ar savu ieguldījumu arī citās ikdienas dzīves jomās kā mājokļa jautājumi, nodarbinātība un veselība, izmantojot padomdošanas, konsultatīvās un mājas apmeklēšanas izglītības programmas. Lai panāktu pozitīvas pārmaiņas romu kopienu dzīves kvalitātē, mums jāpārvar noslēgts un ļoti sarežģīts nabadzības cikls. Ja mēs savu darbību vēršim tikai uz izglītības jautājumu risināšanu, tas nesniegs pietiekamus rezultātus (Sklenka, M., Sklenkova, D., Zdravie a dieta, 2016).

Saskaņā ar Eiropas Padomes (ROMACTA Handbook, 2016) pieredzi cīņā pret romu un citu minoritāšu atstumtību Eiropā liecina, ka rīcība vietējā līmenī ir svarīga šādu iemeslu dēļ:

- Lielākajā daļā Eiropas valstu, kurās ir ievērojams romu skaits, tagad ir izstrādātas stratēģijas romu integrācijas veicināšanai. Taču valsts līmeņa politikas un stratēģijas attiecībā uz minoritātēm, visticamāk, nebūs efektīvas, ja vien nav izveidots kāds mehānisms to īstenošanai vietējā līmenī.
- Situācija ar romiem dažādās vietās ir atšķirīga, tāpat kā iedzīvotāju stāvoklis kopumā. Tādēļ ir svarīgi, lai valsts līmenī īstenotā politika attiecībā uz romiem tiktu īstenota elastīgi un pielāgota vietējām vajadzībām. Vietējais līmenis, it īpaši pašvaldības līmenis, ir līmenis, kurā tiek pārvaldīta lielākā daļa sabiedrisko pakalpojumu. Jāveic pasākumi, kas nodrošinātu, ka šie pakalpojumi atbilst romu tiesībām un vajadzībām tāpat kā pārējo vietējo iedzīvotāju grupu vajadzībām.
- Tiešā veidā ievēlētajām pašvaldībām un citām vietējām autoritātēm ir politiskā autonomija lemt par to, kādu pieeju izmantot romu jautājumu risināšanā. Tāpēc ir jāveic pasākumi vietējā līmenī, lai ietekmētu politisko lēmumu pieņemšanu jautājumos, kas saistīti ar romu integrāciju.
- Vietējais līmenis ir līmenis, kurā romiem, tāpat kā citām mazākumtautībām, ir visvieglāk organizēties, lai īstenotu savas tiesības, pārstāvētu savas intereses politiskā līmenī un kopīgi iesaistītos pilsoniskajā procesā. To var panākt, izveidojot vietējās NVO, tostarp gan romu kopienas apvienības, gan NVO, kuru darba lauks ir pilsoniskās tiesības un kopienas jautājumi.
- Pašvaldības, jo īpaši vietējās apkaimes līmenis ir tas līmenis, kurā norit vietējo iedzīvotāju dzīves, tas ir tas, ko viņi pārziņā, kas viņiem rūp, kurā viņi darbojas un pār kuru viņiem ir tieša kontrole. Lai veicinātu romu un citu izstumto vai marginālo grupu pilsonisko līdzdalību, vietējām stratēģijām ir jānonāk ne tikai reģionos un pašvaldībās, bet arī līdz pat vietējās apkaimes līmenim.
- Vietējais līmenis ir līmenis, kurā notiek lielākā daļa inovāciju, jo uzņēmīgi individuāli un NVO izstrādā radošus praktiskus risinājumus esošajām problēmām. Valsts

politikas veidotājiem vajadzētu būt gataviem atbalstīt vietējā līmeņa uzņēmumus un inovācijas un pēc tam dot citiem iespēju mācīties no tā, veicinot vietējās "labās prakses" popularizēšanu.

Visas organizācijas, kuras spēj dot pozitīvu ieguldījumu romu integrācijā, būtu jāiesaista vietējā līmeņa sadarbībā. Valsts iestādes ir īpaši svarīgas, jo tām ir juridiski un konstitucionāli pienākumi nodrošināt visu pilsoņu tiesību atzīšanu un īstenošanu. Pilsoniskai sabiedrībai arī ir nozīmīga loma, gan aizstāvēt tās intereses politiskā līmenī, gan aktīvi sadarbojoties problēmu risināšanā (ROMACT manual, Council of Europe, 2016).

- Vēlētiem pašvaldību darbiniekiem ir izšķiroša loma kā vietējo iedzīvotāju demokrātiski ievēlētiem pārstāvjiem. Viņiem ir svarīgas pilnvaras un pienākumi, bieži vien tie attiecas uz dažādām funkcijām (piemēram, mājokļiem, sociālo labklājību, izglītību). Tie bieži vien ir galvenie vietējie darba devēji. Viņiem jāuzņemas vadība jautājumos, kas saistīti ar romu integrāciju, un jāpiedāvā labas prakses paraugi, ko var izmantot citi.
- Tāpat nozīmīga loma ir centrālās valdības reģionālajām pārvaldēm (piemēram, prefektūrām). Viņi arī var uzņemties atbildību par svarīgām funkcijām un pakalpojumiem vietējā līmenī un var palīdzēt nodrošināt to, ka vietējās valdības politika romu jautājumos tiek īstenota praksē.
- Ir jāiesaista valsts iestādes ar īpašiem funkcionāliem pienākumiem, lai nodrošinātu, ka romu vajadzības un tiesības efektīvi tiek risinātas ikdienas situācijās vietējā līmenī. Īpaša nozīme ir iestādēm, kas saistītas ar izglītību, veselību, labklājību, mājokļu jautājumiem, kā arī policijai un kriminālpārvaldei.
- Būtiska loma ir arī vietējām romu NVO, jo tās izprot vietējo romu intereses un bažas, kā arī tās spēj veicināt un atbalstīt romu dalību pilsoniskajā procesā kopumā.
- Nozīmīgu vietējā līmeņa ieguldījumu var dot arī citas pilsoniskās sabiedrības organizācijas, vēršot uzmanību uz romu jautājumiem savā darbības sfērā, kā piemēram, cilvēktiesības, juridiskās konsultācijas un kopienas attīstības jautājumi.
- Privātiem uzņēmumiem arī ir sava nozīme, jo tie ir vietējie darba devēji un var sniegt vietējos pakalpojumus. Viņi iespējams vēlas dažādos veidos veicināt vietējās kopienas attīstību, tostarp sponsorējot konkrētas aktivitātes.

4. Labās prakses piemēri

4.1. Latvija

4.1.1. Iepazīšanās ar čigānmeiteni Ringlu un grāmatu "Damara gads"

Īstenotās aktivitātes nosaukums
Iepazīšanās ar čigānmeiteni Ringlu un grāmatu "Damara gads"
Aktivitātes īstenošanas vieta
Pirmsskolas izglītības iestāde "Pasaciņa", Preiļu novada pašvaldība
Aktivitātes ilgums
1,5 stunda + 1 stunda (romu ģimenēm iespēja iepazīties ar bērnudārzā notiekošo un aprunāties ar vadītāju).
Veiktās aktivitātes mērķis
Uzaicināt romu bērnu ģimenes, kuras nav iekļautas pirmsskolā, un iepazīstināt tās ar pirmsskolas izglītību un sniegt ieskatu par to, ko bērnudārzs var nodrošināt saviem bērniem draudzīgā un neoficiālā atmosfērā.
Apakšmērķi
Mērķi bērniem: • rosināt romu bērnus piedalīties aktivitātēs, izbaudot kopīgo spēļu, rotaļu; grāmatas lasīšanas un mācīšanās prieku;   • veicināt savstarpējo iepazīšanos, sapratni, pieņemšanu un sadarbību.   Mērķi vecākiem: • dot iespēju romu vecākiem iepazīties ar PII un notiekošo tajā;   • veicināt savstarpējo iepazīšanos, sapratni, pieņemšanu un sadarbību.
Nepieciešamie didaktiskie un citi materiāli
Roku lelle, aizslietnis, grāmata "Damara gads", lupa, kļavu lapas, papīra līmlenta, papīra vēdekliši, baltas dūnas, krāsainas ziedlapiņas, ziedu viduciši, krāsainas uzlīmes, papīra lapas, mūzikas ieraksti, mūzikas centrs.
Kā tika īstenota aktivitāte?
Aktivitātes: • Iepazīšanās ar čigānmeiteni Ringlu. Viņa ir ieradusies izglītības iestādē rudenī. Bet ir viena problēma, meitene vēl nav iemācījusies visus gadalaikus un mēnešus. Visi kopīgi nolemj viņai palīdzēt.   • Stāstījums par rudenī – Visi kopīgi dejo, kad skan dziesma "Cāļus skaita rudenī". Pēc dejas bērni nosauc rudens mēnešus, pastāsta, kas notiek šajā gadalaikā. Pēc tam seko jautra spēle ar kļavu lapām „Iepūt kaimiņa pusē!”   • Stāstījums par ziemu - Sameklēt sev pāri un pāri parotaļāties ar dūnu spalviņu kā ar sniegpārslīņu (pāros vēdinot vēdeklišus nenolaist zemē spalviņu). Pēc rotaļas bērni nosauc ziemas mēnešus, pastāsta, kas notiek šajā gadalaikā.   • Stāstījums par pavasari - Skatot dziesmai „Pūpoliņi” bērni klausās putnu balsis, mēģina tās atpazīt un pareizi nosaukt. Pēc rotaļas bērni nosauc pavasara mēnešus, pastāsta, kas notiek šajā gadalaikā.

- **Stāstījums par vasaru** - Dziesmas fonā „Zeltītas vasaras” bērni pulcējas pa grupiņām pie tā ziediņa, kādas krāsas uzlīmīte viņam ir pie apģērba un telpā jāsameklē tādas pašas krāsa ziedlapiņas un jāizveido ziediņš.

Pēc vienas stundas aktivitātēm romu ģimenēm bija iespēja iepazīties ar pirmsskolu un parunāties ar pirmsskolas skolotājiem un vadītāju.

Kāda bija dalībnieku reakcija?

Pasākuma laikā visi darbojās ar lielu interesi, zinātkāri un priecīgi par sasniegto rezultātu. Nodarbība noritēja labvēlīgā un ļoti sirsnīgā gaisotnē. Dažiem mazākajiem bērniem bija grūtības strādāt grupā, koncentrēt uzmanību, taču lielākie bērni un pieaugušie viņiem palīdzēja. Bērni līmēja uzlīmītes pie smaidīgās sejiņas, jo nodarbība patika.

Vecāki un skolotāji atzinīgi novērtēja grāmatu „Damara gads”.

Vecāki redzēja, kā viņu bērni sadarbojas ar pārējiem, atbalstīja savus bērnus un palīdzēja, ja tas bija nepieciešams, ar interesi lasīja grāmatas tekstu romu valodā.

Svarīga informācija

Tā kā vecāki ir uzaicināti, ir nepieciešams plānot pasākumus, iesaistot vecākus. Ļoti svarīgi ir izveidot atvērtu, drošu un draudzīgu atmosfēru.

Fotogrāfijas no aktivitātes

4.1.2. "No spēles līdz grāmatai"

Īstenotās aktivitātes nosaukums
"No spēles līdz grāmatai"
Aktivitātes īstenošanas vieta
Preiļu Galvenās bibliotēkas Bērnu literatūras nodaļa, Preiļu novada pašvaldība
Aktivitātes ilgums
1,5 stundas + 30 minūtes
Veiktās aktivitātes mērķis
Sekmēt romu bērnu iekļaušanu pirmsskolas izglītībā un veidot uzticību un sadarbību starp vietējo sabiedrību un romu kopienu.
Apakšmērķi
Mērķi bērniem: • rosināt bērnu interesi par grāmatu, vēlmi mācīties lasīt;   • bagātināt jūtu pasauli, attīstīt uzmanību, sajūtas, domāšanu, atmiņu un iztēli;   • radīt iespēju sadarboties.   Mērķi vecākiem: • ieinteresēt romus un rosināt izmantot vietējos resursus (bibliotēku), paplašināt personisko pieredzi.
Nepieciešamie didaktiskie un citi materiāli
Attīstošās spēles, grāmatas, grāmatas ar pārsteigumiem, pasakas "Rācenis" personāžu galvas maskas, rotaļu dārzeni, groziņi.
Kā tika īstenota aktivitāte?
• Visi, spēlēja spēles, rotaļājās rotaļu mājīnā utt.).
Kāda bija dalībnieku reakcija?
Vecāki bija pateicīgi par ideju pasākumu rīkot bibliotēkā, viņi ar uzmanību un pozitīvām emocijām sekoja savu bērnu darbībai pasakas dramatizācijas laikā, applaudēja. Daži vecāki ar saviem bērniem uzkavējās bibliotēkā ilgāk, pēc pasākuma. Ļoti spilgtas emocijas izraisīja pasakas „Rācenis” dramatizācija. Tas bija ļoti pārdomāts, emocionāls, jautrs un aizraujoši izglītojošs piedzīvojums.   „Bērnu bibliotēkā ir ļoti daudz grāmatu.   “Tik daudz grāmatu es vēl nebiju redzējis” (Deniss, 4 gadi)   „Man tur ļoti patika. Tur ir gan grāmatas, gan rotaļlietas.” (Marina, 4 gadi)   „Es ar vecmammu jau biju bibliotēkā, bet nezināju, ka tur ir tādas interesantas spēles. Un arī pasaku „Rācenis” spēlēt bija ļoti jautri” (Kristīne, 6 gadi)   „Es nekad līdz šim nebiju bibliotēkā bijis. Man ļoti patika. Obligāti uz turieni es tagad iešu ar mammu” (Brendons, 5 gadi)   „Man patika grāmatas ar mūziku, spēles. Es tur gribu vēl aiziet” (Ruslans, 6 gadi).   Pasākumā izdevās sasniegt izvirzīto mērķi un uzdevumus, šo aktivitāti var atkārtot ar citiem bērniem un vecākiem. Iespējams, ka bibliotēkas apmeklējumu var organizēt regulāri, ja vien ir pieejams transports.
Svarīga informācija
Pasaku "Rācenis" var aizstāt ar jebkuru citu, kurā ir daudz tēlu un mazu lomu.   Ļoti svarīgi ir izveidot aicinošu un draudzīgu atmosfēru.

Fotogrāfijas no aktivitātes

4.1.3. Radošā darbnīca "Viens, divi, trīs! Tie citi būs drīz! Nāc kopā spēlēties!"

(Materiālu otrreizējā izmantošana)

Īstenotās aktivitātes nosaukums
Radošā darbnīca "Viens, divi, trīs! Tie citi būs drīz! Nāc kopā spēlēties!" (Materiālu otrreizējā izmantošana)
Aktivitātes īstenošanas vieta
Pirmsskolas izglītības iestādes „Pasaciņa”, Preiļu pašvaldība
Aktivitātes ilgums
1,5 stundas
Veiktās aktivitātes mērķis
Paplašināt un nostiprināt sadarbību starp pirmsskolu, romu kopienu un vietējo sabiedrību
Apakšmērķi
Mērķi bērniem: • Veidot saudzīgu attieksmi pret apkārtējo vidi, rosināt otrreizējai materiālu izmantošanai;   • attīstīt bērnu radošumu, iztēli;   • nostiprināt prasmi darboties ar šķērēm, klāt līmi uz sīkajām detaļām un tās pielīmēt;   • pilnveidot prasmi darboties grupās un pa pāriem.   Mērķi vecākiem: • Veidot saudzīgu attieksmi pret vidi, rosinot rast dažādiem materiāliem otrreizēju pielietojumu (bērnu radošai darbībai, rotaļām);   • Iepazīties ar prasmēm, kas jāapgūst bērnam (darba plānošana – ko darīšu vispirms, ko – pēc tam, materiālu atlase un sagatavošana, papīra griešana, līmēšana, darba vietas sakārtošana);   • rosināt atbalstīt savu bērnu.
Nepieciešamie didaktiskie un citi materiāli
Tualetes papīra rullīši, ādas, auduma atgriezumi, aplikāciju papīrs, actiņas, flomāsteri, auklas, šķēres, līme, līmes otiņas, pogas, roku lelle Ringla.
Kā tika īstenota aktivitāte?
• Lelle Ringla ciemojas grupā – “iepazīstas” ar bērniem un pieaugušajiem un vēlas kaut ko jaunu iemācīt – aicina piedalīties Ringlas radošajā darbnīcā.   • Skolotāja demonstrē, ko var pagatavot no tualetes papīra rullīšiem – mājiņu, sunīti, zaķīti.   • Bērni ar vecāku atbalstu izdomā, ko un kā gatavos, izgriež, sagatavo detaļas un tās salīmē tā, lai rullītis kļūtu par „rotaļlietu”.   • Bērni veido rotaļlietas. Vecāki atbalsta savus bērnus, palīdz, vienlaicīgi pārrunājot: a) ko bērni iemācās, apgūst, šādi darbojoties,   b) ko vēl varētu izmantot no mājās esošām, nevajadzīgām lietām bērnu prasmju pilnveidei, rotaļlietu gatavošanai, rotaļām bez lieliem materiāliem

ieguldījumiem, tā sekmējot bērna attīstību un pievēršoties „zaļajai domāšanai”.

- Bērni spēlējas ar izveidotajām rotaļlietām. Pasākuma vērtējums – atziņa un paveiktā demonstrēšana lelei Ringlai.

Kāda bija dalībnieku reakcija?

Bērniem tikšanās ar čigānmeiteni – lelli Ringlu bija patīkama atkalredzēšanās. Darboties Ringlas radošajā darbnīcā bērni piekrita ar lielu prieku. Izgatavot rotaļlietas savām rokām no ārā metamām lietām (tualetes papīra ruļļa) bija interesanti gan bērniem, gan vecākiem. Bērni lūdza vecāku palīdzību izveidot ne tikai rotaļu varoņus, bet arī rotaļai nepieciešamās lietas – puķes, soliņu. Pēc nodarbības viņi fantazēja un domāja, ko vēl varētu izveidot no kartona ruļļiem. Bija piedāvājums veidot lidmašīnu, mašīnu, kaķīti, lapsu utt.. Bērni to visu stāstīja lelei Ringlai.

Bērni nostiprināja prasmes konstruēt, griezt, līmēt, uzturēt kārtībā savu darba vietu, sadarboties, palīdzēt otram – pieturēt, uzklāt līmi, kā arī būt taupīgiem, padomāt par vairākkārtēju materiālu izmantošanu un apkārtējās vides saudzēšanu.

Vecāki redzēja, ko iemācās bērns, darbojoties šajā radošajā darbnīcā. Vecāki tika mudināti saudzēt apkārtējo vidi, nemest ārā lietas, kuras var izmantot vairākkārt un mācīt to darīt arī bērniem.

Darbnīcas dalībnieki palīdzēja viens otram, darbs noritēja pozitīvā gaisotnē. Vecākiem izveidojās labs kontakts ar skolotāju, tika uzdoti jautājumi par vecāku iespējām ar rotaļu palīdzību sekmēt bērna attīstību.

Svarīga informācija

Lai aktivizētu darbību, ir ieteicams izmantot kādu tēlu vai lelli (kā Ringla) - tas palīdz radīt rotaļīgu un drošu atmosfēru un veicina sarunas un diskusijas.

Fotogrāfijas no aktivitātes

4.1.4. Visi kopā! Starptautiskās Romu dienas svinības!

Īstenotās aktivitātes nosaukums
Visi kopā! Starptautiskās Romu dienas svinības!
Aktivitātes īstenošanas vieta
Preiļu 2.vidusskola, Preiļu novada pašvaldība
Aktivitātes ilgums
2 stundas
Veiktās aktivitātes mērķis
Paplašināt un nostiprināt sadarbību starp izglītības iestādēm (skolu un pirmsskolu), romu kopienu un vietējo sabiedrību.
Apakšmērķi
Mērķi bērniem un vecākiem: • stiprināt romu bērnu un vecāku pašapziņu;   • paplašināt klātesošo zināšanas par romu vēsturi un kultūru.
Nepieciešamie didaktiskie un citi materiāli
Romu mūzikas ieraksti, PP prezentācija, dators, projektors, grozs ar konfektēm, dzija, šķēres, koka divžuburs, romu meiteņu tērpi.
Kā tika īstenota aktivitāte?
• Pasākuma dalībniekiem tika piedāvāts noskatīties prezentāciju ar komentāriem par romiem. Šajā prezentācijā tika parādīts romu karogs, izskanēja viņu himna un dažas viņu dejas un dziesmas, dažādi vēsturiski attēli, kuros tika parādīta romu vēsture un kultūra, klātesošie tika iepazīstināti ar slaveniem, pazīstamiem romu izcelsmes cilvēkiem Latvijā un pasaulē.   • Klātesošajiem tika uzdoti jautājumi par romu tradīcijām, valodu, vēsturi. Par pareizām atbildēm bērni un vecāki saņēma konfektes.   • Turpinājumā visiem bija iespēja apskatīties romu sieviešu skaistos tērpus – kuplās kleitas un baudīt skolas romu meiteņu deju priekšnesumu – ugunīgu romu deju, arī skatītājiem pievienoties dejai.   • Visi pasākuma dalībnieki darināja pišanas tehnikā jostiņu, kura kļuva katram bērnam un pieaugušajam kā rokassprādze.   • Kopīgs „paldies” romu valodā un foto (kuri vēlas fotografēties).
Kāda bija dalībnieku reakcija?
II grupas „Riekstiņi” čigānzēns Deniss visiem klātesošajiem mācīja skaitīt čigāniski līdz 5 un droši devās improvizētā dejā, parādot savu labo ritma izjūtu un neviltotās pozitīvās emocijas. Bērni jutās gandarīti, ja varēja atbildēt uz viktorīnas jautājumiem un saņemt balvu.   Skolas bērni sākumā kautrējās runāt romu valodā, piedalīties dejās. Vēlāk pievienojās, redzot, cik aizrautīgi to dara mazie.   „Jā! Man ļoti viss patika!” (Viktorija, 6 gadi)   „Man patika skaistās dejas un kleitas” (Liāna, 4 gadi),   „Man patika dejas. Bija skaisti. Un pēc tam vēl mēs dabūjām dāvanas.” (Maksims, 6 gadi),

„Man patīk dejot. Par skaitīšanu čigāniski līdz pieci es vēl dabūju konfekti” (Deniss, 4 gadi),

„Bija jautri! Man patika dejas, kleitas un pašgatavotās rokassprādzes” (Jelizaveta, 5 gadi),

„Tas bija interesanti un jautri, un kā mūsu Deniss dejoja, un vēl dāvanas – rokassprādze un konfektes” (Kristīne, 6 gadi).

„Nekad agrāk nebiju pinusi tādu jostiņu. Tas bija interesanti ar savām rokām pagatavot kaut ko tādu jauku. Viss bija ļoti interesanti, veikts ar sirdi un izraisīja pozitīvas emocijas” (Vasiļisas (4gadi) māmiņa).

„Kopā ar bērnu darboties bija interesanti. Saprātu, ka tas ir jādara biežāk. Viss pasākums bija interesants” (Valērijas māmiņa),

„Kāda skaista mūzika! Čigānu tērpi bija ļoti skaisti. Man viss ļoti patika” (Viktorijas māmiņa).

„Man viss patika. Nezināju, ka čigāniem nav vienotas rakstības. Neko daudz nezināju par šīs tautas vēsturi, karogu, himnu. Vairāk ko pozitīvu par romiem dzird saistībā ar mūziku. Ļoti skaisti tērpi!” (Liānas māmiņa).

Svarīga informācija

Grāmata "Bērna un vecāku tiesības un pienākumi" angļu valodā ir pieejama ikvienam.

Grāmata ir pieejama: <http://khetaun.pei.si/Material-for-parents.pdf>

Fotogrāfijas no aktivitātes

4.2. Slovēnija

4.2.1. Leļļu izrāde: Ar draugiem uz jūru

Īstenotās aktivitātes nosaukums
Leļļu izrāde: Ar draugiem uz jūru
Aktivitātes īstenošanas vieta
Romu apmetne
Aktivitātes ilgums
3,5 stundas
Īstenotās aktivitātes mērķis
Veidot uzticību starp romu ģimenēm un pirmsskolas personālu, kā arī veicināt bērnu valodas attīstību.
Apakšmērķi
Mērķi bērniem: - tuvāk iepazīties ar pirmsskolas skolotājiem un veidot uzticības pilnas attiecības starp pirmsskolas skolotājiem un skolēniem;   - uzlabot valodas prasmes;   - veicināt radošumu.   Mērķi vecākiem: - veidot uzticību un iepazīt pirmsskolas skolotājus neformālā vidē;   - palielināt izpratni par to, cik svarīgi romu bērniem ir apmeklēt pirmsskolu.
Nepieciešamie didaktiskie un citi materiāli
- rotaļlietas leļļu teātra izrādei "Ar draugiem pie jūras" (lelles: Winstona zirgs, varde, džungļi, vilks, čūska, zoss, trusis, lauksaimnieks, autobuss);   - krēsli un soli (galdi);   - materiāli zirgu izgatavošanai (nūjas, vilnas zeķes, pogas, adatas, pavedieni un āda);   - krāsas, papīrs;   - dzērieni un uzkodas: paplāte ar pankūkām, sula, kartupeļi cepšanai uz oglēm;   - malka ugunskuram.
Kā aktivitāte tika īstenota?
- sakārtojām krēslus un galdus;   - ainas sagatavošana teātrim brīvā dabā (papīra lapas nostiprinājām starp diviem kokiem, skatuves priekšā) izvietojām galdus un krēslus;   - viens no bērna tēviem, kurš darbojas mūsu pirmsskolā, parādīja mums vietu, kur mēs varam iedegt uguni;   - uzaicinājām ģimenes cienāties ar sulu un pankūkām;   - leļļu izrādes "Ar draugiem pie jūras" bērniem un vecākiem uzvedums (izrāde tika veidota kopā ar romu un pirmsskolas bērniem iepriekš darbnīcās);

- mēs piedāvājām bērniem lelles, ar ko spēlēties un iedrošinājām viņus runāt un tēlot;
- darbnīca bērniem, kur viņi no nūjām gatavoja zirgus un taisīja zīmējumus;
- neformāla komunikācija ar vecākiem pie ugunsкура.

Kāda bija dalībnieku reakcija?

Visi romu dalībnieki bija iepriecināti. Kad mēs gājām prom, daži no romu vecākiem pateicās mums par to, ka mēs atnācām.

Kad kāds no romu bērniem ieradās bērnudārzā, viņa māte mums teica, ka viņai ļoti patīcis uzvedums un uzsvēra, ka ir labi, ka bērni apmeklē bērnudārzu.

Svarīga informācija

Šī aktivitāte, kurā agrās bērnības izglītības un aprūpes speciālisti apmeklē romu bērnus un vecākus mājās, ir ārkārtīgi svarīga, lai veidotos savstarpēja uzticēšanās. Plānojot pasākumus romu apmetnē, ir nepieciešams iegūt vecāku piekrišanu, lai veiktu plānoto darbību un iegūtu informāciju par iespējām realizēt pasākumu. Gadījumā, ja romu apmetnē nav piemērotas vietas aktivitātes īstenošanai (telpa ar jumtu utt.), āra aktivitātes jāpielāgo laika apstākļiem, un atbildīgajam par pasākumu ir jānodrošina viss pasākumam nepieciešamais, (piemēram, krēsli, tabulas utt).

Fotogrāfija no aktivitātes

4.3. Čehijas Republika

4.3.1. Mēs to sakām kopā – Mazās mēles stāsts

Īstenotās aktivitātes nosaukums
Mēs to sakām kopā – Mazās mēles stāsts
Aktivitātes īstenošanas vieta
Šī aktivitāte tika veikta PIN pirmsskolas klubā pēcpusdienā 16.02.2017, un tajā piedalījās kluba bērni un viņu mātes.
Aktivitātes ilgums
3 stundas
Īstenotās aktivitātes mērķis
Šīs aktivitātes mērķis bija parādīt vecākiem dažādus izrunas un artikulācijas vingrinājumus un informēt viņus par izrunas praktizēšanas nozīmi. Tas tika darīts, izmantojot „Mazās mēles stāstu”, kas ir viens no projekta rezultātiem, kā arī pārrunājot šo jautājumu vecākiem un pastāstot viņiem par dažādiem vingrinājumiem un to priekšrocībām. Šī aktivitāte tika sagatavota sadarbībā ar logopēdu un tika iztulkota arī romu valodā.
Mērķi
Šīs aktivitātes mērķis bija iepazīt materiālus, mācīties ar tiem strādāt un izprast izrunas nozīmi.
Nepieciešamie didaktiskie un citi materiāli
Darba lapas no “ Mēs to sakām kopā – Mazās mēles stāsts”*. * https://www.varianty.cz/download/docs/2632_r-i-ka-me-si-spolec-ne-poha-dka-o-jazy-c-ku.pdf
Kā aktivitāte tika īstenota?
Sākumā materiāls tika iedots vecākiem. Pēc tam vecāki kopā saviem bērniem izskatīja vingrinājumus PIN darbinieku vadībā un kopā izmēģināja dažādas aktivitātes. Beigās tika apspriesti materiāli, vecākiem bija iespēja uzdot papildu jautājumus vai izteikt savus komentārus.
Kāda bija dalībnieku reakcija?
Dalībnieku reakcija bija pozitīva. Bērni smaidīja, vērīgi koncentrējās uz aktivitātēm un viņiem patika praktiskie mēles vingrinājumi. Vecāki izrādīja interesi un uzdeva jautājumus, bet viņus pārsteidza rakstiskā romu valoda, jo viņi ir vairāk pieraduši lietot mutisko valodu nevis rakstisko. Viņi arī dalījās par to, cik daudz viņu bērni zina vai saprot romu valodu.
Svarīga informācija
Ir jāpievērš uzmanība tam, vai visi vecāki visu saprot, lai viņi turpmāk varētu izmantot šos materiālus.

Fotogrāfija no aktivitātes

4.4. Slovākija

4.4.1. Darbs ar agrinās bērnības izglītības un aprūpes profesionāļiem, romu vecākiem un viņu bērniem

Īstenotās aktivitātes nosaukums
Darbs ar agrās bērnības izglītības un aprūpes profesionāļiem, romu vecākiem un viņu bērniem
Aktivitātes īstenošanas vieta
• Pirmsskola, <i>Hrebendova 5, Kosice – Lunik IX</i>, Slovākijas Republika;   • Fieldwork, mājas vizītes
Aktivitātes ilgums
01.09.2016 – 31.07.2017 (kopā: 20 reizes pa 2 stundām)
Īstenotās aktivitātes mērķis
Veiktās darbības mērķis bija uzlabot romu vecāku prasmes bērnu audzināšanā, lai bērnus labāk sagatavotu gaitām sākumskolā. Mēs nolēmām prezentēt šo aktivitāti tāpēc, ka mums ir ilgstoša profesionāla pieredze agrinās bērnības izglītošanas un aprūpes jomā darbā ar marginalizētām romu kopienām visā Eiropā.
Mērķi
Romu ģimenes (bērni un vecāki):   - stiprināt romu ģimenes nošķirtās un marginalizētās vietās, atbalstot vecākus (mātes un tēvus) un viņu centienus audzināt bērnus drošā ģimenes vidē, piedāvāt vecākiem informāciju un zināšanas par agrās bērnības attīstības jautājumiem, par vecāku lomas nozīmi, informāciju par alternatīvām, efektīvām audzināšanas metodēm (piemēram, alternatīvas disciplīnas un sodu metodes, rotaļāšanās un mācīšanās utt.), kā   - sekmēt saziņu un sapratni starp vecākiem un viņu bērniem (mudinot vecākus biežāk kvalitatīvi pavadīt laiku kopā ar saviem bērniem un veicināt viņu attīstību, darbojoties kopā ar viņiem), veicinot viņu spējas atklāt jaunas lietas un mācīties (labāk izprotot bērnu attīstību) un veicinot pozitīvu vecāku attieksmi pret izglītību bērnu skolas gaitu laikā (bet jo īpaši pirmajos gados).   Plašāka sabiedrība: - panākt lielāku sociālo integrāciju un uzlabot kohēziju starp romu kopienām un tām apkārt esošajām neromu kopienām   Vietējās administrācijas pārstāvji: - panākt, ka katrā apvidū vietējā pašvaldība iesaistās aktivitāšu īstenošanā, lai garantētu šī procesa īstermiņa un ilgtermiņa efektivitāti.
Nepieciešamie didaktiskie un citi materiāli
- „Bērnu audzināšana ar pārlicību” – apmācību rokasgrāmata (Skola dokoran - Wide Open School n. o., Ziar nad Hronom, Slovak Republic, 2016)   - „Bērni un veselība” – apmācību rokasgrāmata (Skola dokoran - Wide Open School n. o., Ziar nad Hronom, Slovak Republic, 2016).

- Bērni un veselība” – apmācību rokasgrāmata (Skola dokoran - Wide Open School n. o., Ziar nad Hronom, Slovak Republic, 2016).

Kā aktivitāte tika īstenota?

- Darbnīcas „Izglītība sociālam taisnīgumam” - aktivitātes tiek izmantotas, lai rosinātu dažādas tēmas. Tās palīdz un stimulē dalībniekus izmēģināt jaunas zināšanas, prasmes konkrētās apmācību situācijās vai arī simulētās ikdienas situācijās. Tās ir aktivitātes, kuras var īstenot psiholoģiski drošā vidē un tās nerada neērtības un negatīvas sajūtas;
- Darbnīcas „Bērnu audzināšana ar pārliecību” –interaktīvā apmācība, kas saistīta ar diskusijām, pieredzes apmaiņu jautājumos par darbu ar romu ģimenēm, prāta vētras, domu kartes, prezentācijas, individuālais darbs, darbs ar literatūru, lomu spēles, dziesmas, mūzika, lai attīstītu lasītprasmes un bērnu pamatkompetences, piemēri ar vienkāršām rotaļlietām, dažādu situāciju risināšanu, radošu aktivitāšu izmantošanu, iztēli, pamatkompetenču veidošana utt.;
- Mājas vizītes – mērķis ir teorētisko zināšanu pielietošana reālajās situācijās romu mājsaimniecībās;
- Konsultācijas sociālajā jomā – izglītības veicināšanas jautājumos;
- Palīdzība veselības jomā – vakcinācijas veicināšana, palīdzēt izveidot kontaktu starp romu komūnu un vietējo medicīnisko dienestu.

Kāda bija dalībnieku reakcija?

Ļoti pozitīva reakcija no romu vecāku puses. Turpmāk bērnu audzināšanā viņi izmantos iegūtās zināšanas, daloties pieredzē arī ar savām paplašinātajām ģimenēm. Viņi patiešām novērtēja jaunizveidotās attiecības ar pirmsskolas un agrās bērnības izglītības un aprūpes speciālistiem.

Svarīga informācija

Ir ļoti svarīgi iesaistīt arī vietējās pārvaldes pārstāvjus, jo bez viņu ieguldījuma nebūs iespējams nodrošināt šīs labās prakses turpināšanu un ilgtspējību.

Fotogrāfija no aktivitātes

5. Materiāli, kas izdoti iniciatīvas ietvaros

5.1. Latvija

5.1.1.	Nosaukums
	“Damara gads”
	Apraksts
	Grāmata veidota pirmsskolas vecuma bērnu zināšanu nostiprināšanai par norisēm dabā un notikumiem katrā gada mēnesī, sekmējot mēnešu nosaukumu apguvi. Grāmat veidota kā multilingvāls materiāls ar tekstu trīs valodās – latviešu, krievu, romu – lai veicinātu multikulturālas izglītības elementu iekļaušanu pirmsskolu ikdienas darbā.
	Saite
	http://pubhtml5.com/wjwi/kiqh http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/Damara_gads_10.02.pdf
5.1.2.	Nosaukums
	Ko darīsim ar Piksi?
	Apraksts
	Šī grāmata veidota, lai palīdzētu bērniem līdz 3 gadu vecumam apgūt apgērba nosaukumus, iepazīt krāsas un vingrināt pirkstiņus, turēt zīmuli, krāsot noteiktā laukumā. Grāmata veidota kā multilingvāls materiāls latviešu un romu valodā, lai veicinātu multikulturālas izglītības elementu iekļaušanu pirmsskolu ikdienas darbā. Brīvās līnijas zem teksta dod iespēju to papildināt ar tulkojumu jebkurā valodā.
	Saite
	http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/Gramata_par_Piksi_10.02.pdf

5.1.3.	Nosaukums
	Bērnu un vecāku tiesības un pienākumi
	Apraksts
	Gramata veidota kā palīglīdzeklis vecākiem izpratnes veidošanai par nozīmīgiem bērnu un vecāku tiesībām un pienākumiem. Tā izstrādāta viegli saprotamā valodā, etnisko minoritāšu (īpaši romu) vecāku atbalstam.
	Saites
	Angļu valodā: http://online.pubhtml5.com/wjwi/mhhz/ Latviešu valodā: http://online.pubhtml5.com/wjwi/cmqr/
5.1.4.	Nosaukums:
	Rekomendācijas politikas veidotājiem romu bērnu iekļaušanai pirmsskolas izglītībā
	Apraksts
	Rekomendācijas ir izstrādātas, pamatojoties uz realizēto projektu aktivitāšu analīzi un novērtēšanu, un ir paredzētas vietējo un valsts politikas veidotāju rīkošanai, lai veicinātu romu bērnu pirmsskolas izglītību. Ieteikumi ietver gan saturu, gan strukturālos ieteikumus, kas piemērojami vietējiem apstākļiem un prioritātēm.
	Saite
Angļu valodā: http://iic.lv/wp-content/uploads/2017/12/RECOMMENDATIONS_CEI_Eng.pdf Latviešu valodā: http://iic.lv/wp-content/uploads/2017/12/Rekomendacijas.pdf	

5.2. Slovēnija

5.2.1.	Nosaukums
	Par pirmsskolu
	Apraksts
	Buklets “Par pirmsskolu” ir paredzēts informēt vecākus par: - ko svarīgi ņemt vērā viņu bērņus pirmsskolas vecumā; - dienas gaitu pirmsskolā; - pirmsskolas, ģimenes un vietējās kopienas līdzdalību; - procedūra bērna uzņemšanai pirmsskolas izglītības iestādē. Daudzvalodu brošūra, kas ir uzrakstīta slovēņu un romiešu valodā, ar iespēju iekļaut teksta papildu tulkojumu, ir paredzēta plašākai izmantošanai, iekļaujot bērnu un viņu vecāku ar dažādām valodu zināšanām pirmsskolas vecuma bērņiem.
	Saite
Angļu un romu valodās: http://online.pubhtml5.com/yogo/vkxx Slovēņu un romu valodās: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/O-vrtcu.pdf	
5.2.2.	Nosaukums
	Darīsim to kopā!
	Apraksts
	Materiāls vecākiem un bērņiem sastāv no pievilcīgi ilustrētām kartēm, kas piedāvā idejas darbībām, ko vecāki var darīt kopā ar saviem bērņiem. Tas arī piedāvā bērņiem iespēju spēlēties ar kartītēm, lai kārtotu dažādu darbību daļas. Materiāls ir paredzēts, lai vecākiem nodrošinātu izglītojošu darbu un veicinātu bērņu attīstību, spēlējoties kopā ar bērņu vai izmantojot aktivitātes, kas izklāstītas materiālā.
	Saite
Angļu un Slovēņu valodās: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/04/Download-File.pdf	

5.2.3.	Nosaukums
	Ar draugiem uz jūru
	Apraksts
	Zīmējumu grāmatu izveidoja paši bērni ar pirmsskolas pedagoga atbalstu, tikšanās laikā pirmsskolā, kurā piedalījās romu bērni un viņu vecāki. Šī grāmata ir uzrakstīta slovēņu un romiešu valodā, ar iespēju iekļaut teksta papildu tulkojumu.
	Saite
	Slovēņu valodā: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2016/09/S_Prijatelji_Na_Morje.pdf
5.2.4.	Nosaukums
	Nacionālās pamatnostādnes romu bērnu un viņu vecāku iekļaušanai pirmsskolas Izglītības programmās.
	Apraksts
	Valsts vadlīnijas romu bērnu un viņu vecāku iekļaušanai pirmsskolas programmās ir vērstas uz pirmsskolām un pašvaldībām kā pirmsskolu dibinātājiem un attiecīgiem politikas veidotājiem izglītības jomā.
	Saite
	Slovēņu valodā: http://khetaun.pei.si/wp-content/uploads/sites/8/2017/12/Smernice_elektronska_verzija-slo.pdf

5.3. Čehijas Republika

5.3.1.	Nosaukums
	Mana diena pirmsskolā
	Apraksts
	Materiāli bērniem ir darba lapas, lai atbalstītu bērnu ikdienas grafiku, ikdienas noteikumu un kārtības mācīšanās. Ne mazāk svarīgi ir stiprināt bērnu attiecības starp sevi, viņu ģimenēm un skolotājiem. Bērni var krāsot materiālus un ilustrēt tos ar saviem attēliem. Vecāki un skolotāji var izmantot materiālus un papildu kartes, lai spēlotos ar bērniem, un var pievienot virsrakstus bērnu valodā, ja tā atšķiras no čehu vai romu valodas.
	Saite
	Čehu un romu versija: https://www.varianty.cz/download/docs/3159_rikame-si-spolecne-muj-den-ve-skolce-pracovni-listy.pdf Papildus materiāls – kartes ar attēliem: https://www.varianty.cz/download/docs/3162_karty-muj-den-ve-skolce.pdf
5.3.2.	Nosaukums
	Stāsts par mēli
	Apraksts
	Šis materiāls bērniem un vecākiem tika izveidots, lai atrastu izklaidējošu veidu, kā uzlabot izrunu un vingrinātu sejas un mutes muskuļus. Tas ir relaksējošs un smieklīgs veids, kā vecāki un bērni var dalīties stāstā par mēli un mācīt fonētisko uztveri, kas palīdzēs bērniem sagatavoties lasīšanai un rakstīšanai.
	Saite
	Papildus materiāls – kartes ar attēliem: https://www.varianty.cz/download/docs/3161_karty-pohadka-o-jazycku.pdf

5.3.3.	Nosaukums
	Mēs runājam kopā!
	Apraksts
	Materiālu vecākiem mēs esam izveidojuši kā vienkāršu darblapu komplektu ar vairākiem viegliem vingrinājumiem un aktivitātēm, lai praktizētu fonēmu uztveri. Tos var viegli īstenot ikdienas dzīvē, un tos var ieviest kā jautru spēli un pagātnes aktivitātes bērniem un viņu vecākiem. Papildus tam mēs izveidojām īsus videoklipus, kas palīdzēs vecākiem praktizēt un iegūt vairāk argumentu, kāpēc ir svarīgi ievietot bērnus pirmsskolas iestādēs. Videoklipi ir pieejami vietnē http://www.varianty.cz/khetaun Materiāls tika sagatavots izrunāšanai čehu valodā, tādēļ angļu valodas versija atšķiras un vairāk saistīta ar stāstu par mēli.
	Saite
	Versija angļu valodā: http://khetaun.pei.si/project-results/material-for-empowering-romani-families-with-regard-to-childcare-and-encouraging-child-development/ Papildus materiāls – kartes ar attēliem: https://www.varianty.cz/download/docs/3160_karty-cvicime-hlasky.pdf
5.3.4.	Nosaukums
	Ieteikumi politikas veidotājiem atsevišķu partnerorganizāciju valsts līmenī romu bērnu iekļaušanai pirmsskolas izglītības programmās Čehijas Republikā
	Apraksts
	Ieteikumi ir vērsti uz pašvaldībām kā pirmsskolu dibinātājiem un attiecīgiem politikas veidotājiem izglītības jomā.
	Saite
	Angļu un čehu valodās:

	http://khetaun.pei.si/recommendations-for-policy-makers-at-the-level-of-individual-country-of-partner-organization-in-the-field-of-inclusion-of-romani-children-into-preschool-programs/
5.3.5.	Nosaukums Videoklipi, kas sniedz priekšstatu romu vecākiem, no sociāli mazaizsargātām vietām, bērnu aprūpes un attīstības jomā Apraksts Lai sasniegtu vairāk ģimeņu un sniegtu noderīgus padomus aktivitātēm ar bērniem, mēs izveidojām 16 īsus videoklipus čehu un romiešu valodā par: - pirmsskolas izglītības nozīme (3 video); - kas var būt grūti pirmsskolas vecuma bērniem (1 video); - spēles krāsu praktizēšana (1 video); - lasīšana ar bērniem (1 video); - stāsts par mēli (2 video - čehu un romiešu valodā); - darbi, lai atšķirtu vokālu - dažādas kopas ar 4 sarežģītiem vokāliem - (8 video čehu un romiešu valodā) ar logopēda komentāriem. Saite Video čehu un romu valodās ar subtitriem čehu valoda: https://www.varianty.cz/projekty/64-khetaun-spolecne-klicove-kroky-pro-zapojeni-romskych-socialne-znevychodnenych-deti-do-kvalitnich-predskolnich-programu www.varianty.cz/khetaun

5.4. Slovākija

5.4.1.	Nosaukums
	Jazierko - Paňori
	Apraksts
	Attēlu grāmata, ko sagatavojuši romu vecāki un viņu bērni agrīnā vecumā, ar pirmsskolas izglītības speciālistu palīdzību. Šī grāmata tiek izmantota kā mācību materiāls semināriem, kuru mērķis ir uzlabot romu vecāku prasmes, kā arī romu bērnu sociālo un emocionālo attīstību agrīnā vecumā.
5.4.2.	Nosaukums
	Vecāki ar pārliecību
5.4.3.	Apraksts
	Izglītojošais materiāls profesionāļiem un speciālistiem, kas strādā ar romu kopienām, romu vecākiem, vecvecākiem un bērniem jau agrīnā vecumā. Materiāls tiek izmantots apmācībās, darbnīcās un mājas vizītēs. Rokasgrāmatas saturs sastāv no dažādām tēmām, kas saistītas ar sociālo taisnīgumu, romiešu vecāku pārliecību un romu bērnu sagatavošanu pamatzglītībai.
	Saite
5.4.3.	Saite
	www.skoladokoran.sk/projectkhetaun/parentingwithconfidence (ENG) www.skoladokoran.sk/projectkhetaun/rodicovstvosooverou (SK)
5.4.3.	Nosaukums
	Veselība un bērns
	Apraksts
5.4.3.	Apraksts
	Izglītojošs materiāls profesionāļiem un speciālistiem, kas strādā ar romu kopienām, romu vecākiem, vecvecākiem un bērniem jau agrīnā vecumā. Šo

	materiālu izmanto apmācībās, darbnīcās un mājas vizītēs. Rokasgrāmatas saturs sastāv no veselības tēmām un konsultācijām veselības aizsardzības jomā, vakcinācijas, regulāro pārbaužu kalendāru utt.
	Web link
	www.skoladokoran.sk/projectkhetaun/healthandchild (ENG) www.skoladokoran.sk/projectkhetaun/zdravieadieta (SK)
5.4.4.	Nosaukums
	Ieteikumi politikas veidotājiem
	Apraksts
	Ieteikumi ir vērsti uz pašvaldībām kā pirmsskolu dibinātājiem un attiecīgiem politikas veidotājiem izglītības jomā.
	Web link
	www.skoladokoran.sk/projectkhetaun/Policyrecommendations (ENG) www.skoladokoran.sk/projectkhetaun/odporucania (SK)

Bibliogrāfija

Aflatoun/Aflatot - training manual. 2017. Bratislava: Nadacia otvorenej spolocnosti - Open Society Foundation.

Amnesty International. (2017) Roma Progress Report,
<https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/08/czech-republic-roma-progress-report/>, accessed on 27/9/2017

Bednářová, Jiřina; Šmardová, Vlasta. (2011) Školní zralost. *What should a child know before entering school [Co by mělo umět dítě před vstupem do školy]*. Brno: Computer press.

Bernát, A. and Rahman, S. (2014). Integration policies focused on Roma. Discussion paper on the policies applied in practice in selected EU Member States through comprehensive programmes. Hungary: TÁRKI Social Research Institute.

Buck, A. (2009). Reaching Further Through Outreach Advice. V Buck, A. (ur). *Reaching Further: Innovation, Access and Quality in Legal Services*. London: The Stationery Office.

Building Futures: Developing trust. A focus on provision for children from Gypsy, Roma and Traveller backgrounds in the Early Years Foundation Stage (2009). Velika Britanija: Department for children, schools and families.

Bytešníková, Ilona. (2012) *Communication of Preschool Children [Komunikace dětí předškolního věku]*; Praha: Grada.

Communication from the Commission (2011) Early Childhood Education and Care: Providing all our children with the best start for the world of tomorrow. European Commission, COM(2011) 66 final, Brussels, February 17, 2011. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0066:FIN:EN:PDF>, accessed on 18/06/2017.

Čada, Karel et al. (2015) *Analysis of Socially Excluded Areas in the Czech Republic [Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR]*; Prague: Gabal Analysis and Consulting; www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analýza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf

ČOSIV (Czech Professional Society for Inclusive Education).(2017) *Changes in Preschool Education – compulsory year of preschool education and education of two-year-olds [Změny v*

předškolním vzdělávání – povinný rok předškolního vzdělávání i vzdělávání dvouletých dětí];
<https://cosiv.cz/cs/2016/08/11/zmeny-v-predskolnim-vzdelavani-povinny-rok-predskolního-vzdelavani-i-vzdelavani-dvouletych-deti/>, retrieved on 31/7/2017

Denied a future? (2001). London: Save the Children.

Dodatek h Kurikulu za vrtce za delo z otroki Romov (2002). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Early Childhood Education & Care & Long-term Effects. (2016) Maki Park, Migration Policy Institute Ankie Vandekerckhove, VBJK, Centre for Innovation in the Early Years.
[http://www.europe-kbf.eu/~media/Europe/TFIEY/Final-Publication/Brochure EN TFIEY POLICY final.pdf](http://www.europe-kbf.eu/~media/Europe/TFIEY/Final-Publication/Brochure_EN_TFIEY_POLICY_final.pdf)

European Commission. (2016) *Effective Roma integration measures in the Member States 2016*; COM (2016) 424, accessed on 27 June 2016;
http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma-report-2016_en.pdf

Government proposal: Amendment to the laws n. 561/2004 and n. 200/1990, 2015, retrieved from <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=611&CT1=0>

ICDI (2017). TOY for Inclusion Toolkit : A step by step guide to create inclusive ECEC play hubs for all generations.

Information on Roma integration policy measures in Latvia KM_121211_romu_integrācija
http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_latvia_strategy_en.pdf, accessed on 27/7/2017

ISSA (2005). Education for Social Justice: Training Manual for Adults.

Ivatts A., Čada K., Felcmanová L., Greger D., Straková J., (2015) *Roma Early Childhood Inclusion+: Special Report on Roma Inclusion in Early Childhood Education and Care - Czech Republic*, Open Society Foundations, Roma Education Fund, UNICEF. http://osf.cz/wp-content/uploads/2015/11/RECI_Czech_Republic_report_ENG-online-WEB-11-12-2015.pdf

Jager, J. (2015). Odnos ravnateljev in strokovnih delavcev vrtcev ter predstavnikov lokalnih skupnosti do izvajanja predšolskih programov za ogrožene otroke. Doktorska disertacija. Koper: UP PEF.

Jager, J. (2016). Teoretični vidiki vzpostavljanja sodelovanja med vrtcem in lokalno skupnostjo na področju vključevanja romskih otrok in njihovih staršev v predšolske programe. V Zgonec, P. (ur.), »A

jutri spēt pridete?» Od doma do vrtca s pomočjo dostopnih in kakovostnih predšolskih programov za romske otroke in njihove starše (str. 70-73). Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Jurova, A. 2004. "Romovia na Slovensku." In *Narod a narodnosti na Slovensku. Stav vyskumu po roku 1989 a jeho perspektivy*. Presov: UNIVERSUM pre Spolocenskovedny ustav SAV v Kosiciach.

Kulhánková, Eliška; Málková, Gabriela. (2008) *Phonematic reception and its role in literac y development [Fonematické uvědomování a jeho role ve vývoji gramotnosti]*; E – psychologie, issue n. 4, 2008.

Laat, J. de. (2012). *Toward an equal start: closing the early learning gap for Roma Children in Eastern Europe*.

http://siteresources.worldbank.org/EXTROMA/Resources/RomaECD_FinalReport.pdf

accessed on 24/8/2017

Landers, Cassie; Hayes, Kathleen; David, Judy. (2005) *Getting Ready for School: Fun Activities for Children and Caregivers. Preparing Parent Facilitators: A Training Guide. International Step by Step Association*.

Lazarri, A. & Vandenbroeck, M. (2013). *Accessibility of ECEC for children from ethnic minority and low-income families*. <http://www.calameo.com/read/001774295780e9c56e158?authid=lunFhaVetzQ6> . , accessed on 20/7/2017

Latvia RAXEN National Focal Point, Thematic Study.(2009) *Housing conditions of Roma and Travellers*, p.11.

Latvian Facts (2015) *Roma in Latvia, Research report 2015*

https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/Sabiedribas_integracija/Romi/Papildu/romi_l atvija_petijums_ENG.pdf , accessed on 21/7/2017

Lindeboom, G. J. in Buiskool, B. J. (2013). *Quality in early childhood Education and care*. Bruselj: Policy Department Structural and Cohesion Policies.

Early Childhood Education & Care & Long-term Effects. http://www.europe-kbf.eu/~media/Europe/TFIEY/TFIEY-1_PP/Edward_Melhuish.pdf. Sylva, K. (2016). *The Effects of Early Education*

Park and Vandekerckhove (2016). *Early Childhood Education and Services for All! Policy Recommendations Derived from the Transatlantic Forum for Inclusive Early Years (TFIEY)*, KBF, Belgium from www.kbs-frb.be and www.inclusive-early-years.org,

<http://www.europe-kbf.eu/en/projects/early-childhood/transatlantic-forum-on-inclusive-early-years>, accessed on 29/7/2017

People in Need (2016). *We Say it Together/Vákerás jekhetáne: Methodology for supporting preschool education [Říkáme si společně/Vákerás jekhetáne: Metodika pro podporu předškolního vzdělávání]*; Praha. https://www.varianty.cz/download/docs/2697_r-i-ka-me-si-spolec-ne-metodika-pro-pedaogy.pdf

Randglová, Sedláčková, Lánská (eds.) (2015) *Guide to Low Threshold Preschool Clubs: Preschool education of Socially Disadvantaged Children and Cooperation with Their Families [Průvodce nízkoprahovými předškolními kluby. Předškolní vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí a spolupráce s jejich rodinami]*. Člověk v tísni, o.p.s..

https://www.clovekvtsni.cz/uploads/file/1433496417-predskoly_web.pdf

RECI+ Slovak Republic Report. 2017. Bratislava. ISBN: 978-80-87725-29-0

Report on the Situation of Roma Communities in the Czech Republic. (2015) [Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2015], retrieved from <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2015-146576/>, downloaded on 31/7/2017

Režek, M. (2013). *Spoznavno-animacijski dnevi v vrtcu in šoli. V Vonta, T.(ur), Začnimo na začetku*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

ROMACT Handbook. 2016. Council of Europe, Strasbourg, France.

Romi in revščina. Pridobljeno 5.11.2017, s

http://ec.europa.eu/employment_social/2010againstpoverty/mycountry/countries/slovenia_en.html l).

Sharif M.N., For Pakistan, education is the key to ensuring social justice

<http://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/1831940/pakistan-education-key-ensuring-social-justice> accessed on 29/7/2017

Sklenka, M., Sklenkova, D. 2016. *Rodicoovstvo zalozene na dovere*. Ziar nad Hronom: Skola dokoran - Wide Open School n. o.

Sklenka, M., Sklenkova, D. 2016. Zdravie a dieta. Ziar nad Hronom: Skola dokoran - Wide Open School n. o.

Splošne informacije o romski etnični skupnosti v Republiki Sloveniji (2006). Ljubljana: Vlada RS, Urad za narodnosti.

Sprocha, B. 2014. Reprodukcia romskeho obyvateľstva na Slovensku a prognoza jeho populacneho vyvoja. Bratislava: INFOSTAT. <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Romovia.pdf>

Suvada, M. 2015. Romovia v slovenských mestach. Bratislava: POMS.
<http://suvada.sk/romovia-v-slovenskych-mestach.pdf>

Šulová, Lenka et al. (2014) *Importance of Home Preparation for a Beginner Student [Význam domácí přípravy pro začínajícího školáka]*. Wolters Kluwer.

Tankersley, D., Brajković, S., Handžar, S., Rimkiene, R., Sabaliauskiene, R., Trikić, Z., Vonta, T. (2013). Od teorije k praksi. Vodnik po pedagoških področjih kakovosti ISSA. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

The situation of Roma in 11 EU Member States: Survey results at a glance (2012). Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Training Module and materials for training of professional and for general public; People in Need: educational program Varianty, 2017

The UN Convention of the Children Rights (1989)

http://www.childrensrights.ie/sites/default/files/submissions_reports/files/UNCRCEnglish_0.pdf, accessed on 14/7/2017

UNICEF. (2008) *The child care transition. A league table of early childhood education and care in economically advanced countries; Innocenti Report Card 8*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. http://www.unicef.org/ip/library/pdf/labo_rc8.pdf

Vonta, T., Jager, J., Rutar Lebar, T., Vidmar, M., Baranja, S., Rutar, S., Mlekuž, A., Jaklič Šimnic, A., Vidmar, J., in Balič, F. (2011). Nacionalna evalvacijska študija uspešnosti romskih učencev v osnovni šoli. Končno poročilo. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Vonta, T. (2013). Dostopnost, enakost in kakovost predšolskih programov za romske otroke in njihove starše. V Vonta, T. (ur.), *Začnimo na začetku: prispevek predšolskih programov k socialni vključenosti Romov* (str. 25–42). Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Zinātniskā monogrāfija izdota projekta „KHETAUN (KOPĀ): galvenie soļi romu bērnu iekļaušanai kvalitatīvās pirmsskolas izglītības programmās” ietvaros.

Šis projekts tiek finansēts ar Eiropas Komisijas atbalstu.

Publikācija atspoguļo autora viedokli un Komisija nav atbildīga par tajā ietvertās informācijas lietojumu.

Projekta īstenotājs Latvijā - biedrība “Izglītības iniciatīvu centrs”.

Tehniskais tulkojums.